

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΘΟΔΗΓΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Α. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗ.
Ο ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ (Β.Κ. Σταθάκη)..... 297
- «ΦΩΣ ΙΛΑΡΟΝ» (Ποίημα Φιλ. Καπάσογλου) 304
- ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ
(Γεωργ. Άχ. Παπαδημητρίου) 305
- ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΗ (Γ. Μαυρικάκη) 312
- ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ Β. ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ
(Γ. Γ. Κατομήτρου) 317
- ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ (Χ. Γιαμβριά) 321
- ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΑΞΙΕΣ (Πανορμίτη) 322
- ΕΠΙΚΑΙΡΑ (Σ.Β.Π.) 323
- ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τής Χ.Ε.Ε.)..... 324
- ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ 327

ΕΤΟΣ 59οv

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1996

ΑΡΙΘ. 575

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Ἐπανεξεδόθη σὲ τέταρτη ἔκδοση

ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ

Γιὰ ἀγόρια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω

Ἰπὸ

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ

ΨΥΧΙΑΤΡΟΥ

**Ἐπιμελημένη ἔκδοσις
μὲ 15 εἰκόνες ἐκτὸς κειμένου**

Κεντ ρικὴ διάθεσις τόμων καὶ παραγγελίαι:

Γραφεῖα περιοδικοῦ «Ἄκτινες»

Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι – Τηλ. 32 35 931

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Ἔτος 59ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1996

Ἀριθ. 575

ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΘΟΔΗΓΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Α. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗ Ο ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ (Ἐφαρμογές)

Α΄

Οἱ ἐκδόσεις «Συζήτησις» συνεπεῖς στην προαγγελία των κυκλοφόρησαν τὸν Νοέμβριο τοῦ 1995 καὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1996 τοὺς δύο ὑπόλοιπους τόμους μὲ κείμενα τοῦ ἀείμνηστου καθηγητοῦ Ἀλεξάνδρου Ν. Τσιριντάνη μὲ τὸν τίτλο «Ἀνθρωπισμός». Τὰ κείμενα αὐτά, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ πρώτου τόμου*, ἀποτελοῦν ἄρθρα του, πού ἔχουν δημοσιευθεῖ στὸ περιοδικὸ «Συζήτησις» κατὰ τὴν περίοδο 1960-77 στὶς «Ἀκτίνες» παλαιότερα καὶ σὲ ἄλλα περιοδικά, καθὼς καὶ ὁμιλίαι του σὲ κύκλο συνεργατῶν του.

Ὅπως σημειώνει στὸν πρόλογο τοῦ Β΄ τόμου ὁ ἐπιμελητὴς τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς καθηγητὴς τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου κ. Φοῖβος Χ. Χριστοδούλου: «οὔτε τοῦ παρόντος τόμου τὰ ἄρθρα ἀποτελοῦν συστηματικὴ ἐνότητα, ὅπως δὲν ἀποτελοῦσαν σύστημα οὔτε τὰ περιεχόμενα τοῦ πρώτου τόμου. Ἐχουν ὅμως τοῦτο τὸ κοινὸ μεταξύ των τὰ ἄρθρα αὐτά: ὅτι ὅλα σχεδὸν τὰ διατρέχει μία κεντρικὴ ἰδέα. Αὐτὴ ἡ διήκουσα ἰδέα θὰ μποροῦσε νὰ συνοψισθεῖ ὡς ἐξῆς: "Ὅτι ὁ ἀγωνιστικὸς ἀνθρωπισμὸς ἀποτελεῖ τὴν ἀπάντηση, τὴ μόνη ρεαλιστικὴ καὶ τίμια ἀπάντηση στὰ προβλήματα πού θέτει καὶ στὶς ἀγω-

νίες πού γεννᾶ στὸν σύγχρονο κόσμο γενικῶς καὶ στὴν Ἑλλάδα εἰδικότερα ἢ «μεσοβασιλεία τῶν πολιτισμῶν» (Β΄ τόμος σελ. 5).

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὴν κατάταξη τῶν ἄρθρων αὐτῶν ἀπὸ τὸν κ. Φ. Χριστοδούλου τὰ περιεχόμενα τοῦ Β΄ τόμου περιλαμβάνουν δύο ἐνότητες: «Ἐκφάνσεις ἀνθρωπιστικῆς παιδείας» καὶ διαπιστώσεις γιὰ τὸ «χθὲς καὶ σήμερα» καὶ πιθανὲς προβλέψεις γιὰ τὸ «αὔριον», ἐνῶ τὰ περιεχόμενα τοῦ Γ΄ τόμου ὑποδιαιροῦνται σὲ τρεῖς ἐνότητες: α) τὸ ἀνθρωπιστικὸ μήνυμα: μία σύνοψη, β) τὸ αἶτημα τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου καὶ γ) ὁ ἀνθρωπιστικὸς φεμινισμὸς.

Β΄

Εἶναι προφανὲς ὅτι ἓνα ἀνθρωπιστικὸ κίνημα, τὸ ὁποῖο φιλοδοξεῖ νὰ εἶναι ρεαλιστικὸ καὶ νὰ φέρει συγκεκριμένους καρπούς, καλλιεργώντας τὸν τύπο τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου, προϋποθέτει μία μακροχρόνια καὶ συνεχῆ προσπάθεια παιδευτικοῦ χαρακτήρα. Καὶ αὐτὴ ἡ προσπάθεια θὰ ἀποβλέπει στὴν μόρφωση ἐλευθέρων προσώπων μὲ ἀγωνιστικὸ φρόνημα, τὰ ὅποια νὰ βιώνουν ἐνσυνείδητα καὶ ἐν ἐλευθερίᾳ τὸ ἀνθρωπιστικὸ ἰδεῶδες. Καὶ ἡ ἀνάγκη αὐτῆς τῆς παιδείας δὲν ἀφορᾷ ἀποκλειστικὰ στὴν νεότητα. Εἶναι ἐπιταγὴ ἰσόδιας προσπάθειας ἢ ὅποια συναρτᾶ μία συνοδοιπορία καὶ πνευματικὴ

* Ἀνάλυση τῶν περιεχομένων τοῦ πρώτου τόμου ἔχει δημοσιευθεῖ στὸ παρὸν Περιοδικὸ στὸ τεῦχος 563 τοῦ Ἰουλίου 1995 σελ. 205-210.

σκυταλοδρομία τῶν γενεῶν τῶν πρεσβυτέρων μετὰ τῶν νεωτέρων.

Ὅμως εἶναι κοινὴ διαπίστωση ὅτι ἕνας τέτοιος πνευματικὸς δεσμὸς μετὰ τῶν γενεῶν στὶς ἡμέρες μας δὲν ὑφίσταται. Καὶ αἰτία αὐτοῦ τοῦ φαινομένου εἶναι ὅτι ἔχει ἐκλείψει στὶς ἡμέρες μας ὁ κεντρικὸς στόχος, ὁ πολιτικὸς ἀστέρας πού θὰ δείχνει τὴν κοινὴ πορεία, πράγμα πού γιὰ τοὺς παλαιότερους τοῦτο γεννᾷ ἕνα αἶσθημα ἐλλείψεως, ἐνῶ γιὰ τοὺς νεωτέρους οὔτε κἂν ὑποψία ἐλλείψεως. Καὶ ἡ αἰτία εἶναι ἡ ἀποδυνάμωση τῶν ἀξιών.

Παρὰ τὴν δυσμενῆ αὐτὴν διαπίστωση, ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς -ὅπως αὐτὸς ἔκρινε τὰ πράγματα πρὸ εἴκοσι καὶ τριάντα ἐτῶν- διέκρινε στοὺς νέους ἀνθρώπους μία εἰλικρινῆ καὶ ὄχι ὑποκριτικὴ διάθεση. Ἡ εἰλικρίνεια αὐτὴ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀγνόητα τῶν προθέσεων πού ἐνυπάρχει σὲ κάποιον βαθμὸ σὲ ἕνα τμῆμα τῆς νέας γενεᾶς, μπορεῖ ὑπὸ κατάλληλες προϋποθέσεις νὰ ἀποτελέσει ἐλπίδα γιὰ τὸ μέλλον. Ἡ ἐλπίδα ὅμως αὐτὴ γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὡς μία ἀόριστη αἰσιοδοξία πρέπει νὰ βασίζεται κάπου: στὴν καλλιέργεια τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου.

Βέβαια στὸ αἴτημα αὐτὸ περὶ τῆς καλλιέργειας τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου προβάλλεται ἡ σοκρατικὴ ἀπορία: ἐὰν εἶναι διδακτὴ ἢ ἀρετὴ. Στὸ πρόβλημα αὐτὸ ὁ Α. Τσιριντάνης παρατηρεῖ: «Τὸ ἐρώτημα εἶναι, τί θὰ πεῖ διδάσκεται, Δὲν διδάσκεται ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι θὰ καθίσεις ἕνα παιδί, ἢ ἕναν νέον ἢ ἕναν πρεσβύτερον εἰς τὸ σκαμνὶ καὶ θὰ τοῦ πεῖς ὀρισμένα πράγματα, θὰ τοῦ δώσεις νὰ διαβάσει ὀρισμένους σελίδες, νὰ ἀποστηθίσει τὸ περιεχόμενον τῶν ἴσως καὶ νὰ τὸν ἐξετάσεις κατόπιν ἂν ἔμαθε, ἂν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ἀποστήθισε αὐτό· οὔτε ὅμως φρονοῦμεν ὅτι καὶ τὸ ἀντίθετο εἶναι ἀληθές. Τὸ ἀληθές εἶναι τοῦτο: ἡ ἀρετὴ δὲν διδάσκεται μὲν, μεταδίδεται ὅμως. Καὶ τὴν προσπάθεια αὐτὴν γιὰ τὴν μετάδοση τῆς ἀρετῆς θὰ τὴν ὀνομάσουμε παιδεία. Ἡ παιδεία λοιπὸν εἶναι κάτι τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ

πλημμυρίσει τὸν πολιτισμὸν μας, νὰ γίνῃ χαρακτηριστικὸ τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἐὰν τὸ ἕνα χαρακτηριστικὸ τοῦ πολιτισμοῦ μας εἶναι οἱ πύραυλοι, τὸ ἄλλο τῶν χαρακτηριστικῶν πρέπει νὰ εἶναι ἡ παιδεία, ἄλλως θὰ μᾶς κυβερνήσει μόνον ὁ πύραυλος, ὁ ἐστὶ θὰ μᾶς κυβερνήσει ὁ θάνατος» (Τόμος Β' σελ. 21).

Καὶ ἡ παιδεία αὐτὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κοσμοθεωρία, δηλ. τὴν πνευματικὴν τῆς θεμελίωση, πρέπει νὰ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ ζωντανὰ ὑποδείγματα. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπόδειγμα πρέπει νὰ διακριθεῖ ἀπὸ τὸν ἥρωα. Ὁ ἥρωας προβάλλεται καὶ αὐτὸς ὡς παράδειγμα πρὸς μίμηση. Ὅμως διαφέρει ἀπὸ τὸ ὑπόδειγμα ὅπως τὸ ἐννοοῦμε ἐδῶ. Ὁ ἥρωας εἶναι κάτι τὸ σπάνιο, τὸ ἐξαιρετικὸ. Τὸ ὑπόδειγμα πρέπει νὰ ἀποτελεῖ ὄχι μεμονωμένον φαινόμενον ἀλλὰ κοινωνικὴ πραγματικότητα, ἔστω καὶ ἐν μικρῷ, «ἀφοῦ πρέπει νὰ ἐμπνεύσει τὸν ἀνθρώπο πού ζεῖ στὴν κοινωνία» (τόμος Β' σελ. 23).

Γ'

Μετὰ τὴν ἀπαραίτητη αὐτὴ διευκρίνιση στὰ ἐπόμενα τρία ἄρθρα, ἀναλύεται ἡ συμβολὴ τριῶν δασκάλων-ὑποδειγμάτων γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς εἰκόνας τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, τῆς μορφώσεως τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου.

Λοιπὸν πρῶτος δάσκαλος -κατὰ τὸν Α. Τσιριντάνη- εἶναι ὁ «καλὸς ἀγαθὸς πολίτης», τὸ ἰδανικὸ πού πρόβαλε ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ φιλοσοφία. Τὸ ὑπόδειγμα αὐτὸ μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι τὸ πλήρες, πάντως ὅμως ὅσα ζητᾷ ἡ ἀρχαία παιδεία ἀπὸ τὸν ἀνθρώπο εἶναι ἀπαραίτητα. Αὐτὴν τὴν ἀλήθεια τὴν διατυπώνει ὁ Α. Τσιριντάνης ὡς ἐξῆς: «Ἐὰν θέλομε διὰ τῆς παιδείας νὰ διαμορφώσουμε τὸν νέον ἀνθρώπο, πρέπει αὐτὸς ὁ νέος ἀνθρώπος, ὁ καρπὸς τῆς νέας αὐτῆς παιδείας, νὰ ἔχει νὰ ἐπιδείξει τουλάχιστον «τὴν ἀρετὴν», ὅπως τὴν ἐξήγησε ἡ ἀρχαία φιλοσοφία» (Τόμος Β' σελ. 27).

Δεύτερο στοιχεῖο μὲ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ εἶναι προικισμένος ὁ σύγχρονος ἀρτίος

άνθρωπος είναι ή αγωνιστικότητα. Δάσκαλο-προπονητή για την απόκτηση της αγωνιστικότητας ό Α. Τσιριντάνης υποδεικνύει τόν άνώνυμο όπαδό και συνάμα μαχητή της άριστεράς παρατάξεως, όπως τόν ζήσαμε στα χρόνια της κατοχής. Και στην περίπτωση αυτήν αναφέρεται συγκεκριμένα στο παράδειγμα της ύπηρετριούλας, ή όποία στα επικίνδυνα εκείνα χρόνια έγγραφε μέσα στο σκοτάδι της νύκτας επαναστατικά πατριωτικά συνθήματα στους τοίχους. Για αυτό το είδους τόν αγωνιστή παρατηρεί: «*Οί άνήσυχoi καιροί τούς όποίους περνάμε, διεμόρφωσαν ήδη από ενός και ήμίσεως περίπου αιώνας ως κοινωνική πραγματικότητα έναν τύπον άνθρώπου, πού πρέπει και αυτός να αξιοποιηθεί για τό υπόδειγμα πού ζητάμε. Ένας μαχητής αγωνιστής πού είναι άφοσιωμένος σε ιδέες επαναστατικές, χάριν τών όποίων μάχεται και θυσιάζεται, είναι ό αγωνιστής άνθρωπος, ό όποιος έχει τις ιδέες του όχι για να «βολεύεται» με αυτές αλλά για να μάχεται γι' αυτές. Και να μάχεται με αυτόπαρνηση, με άνιδιοτέλεια, με αυτόθυσία. Η μαχητικότητα αυτή φέρνει και μίαν χαλύδωση του χαρακτήρα για τόν εν γένει άγώνα της ζωής. Αυτός ό μαχητικός τύπος, αυτός ό χαλύδινος χαρακτήρας, πρέπει όχι να άντιγραφεί, αλλά να αξιοποιηθεί στο υπόδειγμα για την παιδεία. Διότι όχι κοιμισμένοι έγωπαθείς, αλλά μαχητές και όχι καλόπαιδα, αλλά χαλύδινoi χαρακτήρες θα άποτελέσουν τούς αγωνιστές πού χρειαζόμεθα» (Τόμος Β' σελ. 28).*

Τέλος, ό Α. Τσιριντάνης στο διδακτικό προσωπικό του άρτίου άνθρώπου συμπεριλαμβάνει και τόν... σημερινόν μέσον άνθρωπον. Ποιός είναι αυτός ό μέσος άνθρωπος μās τό λέει στην σελ. 82 (Β' τόμος). Είναι εκείνος ό άνθρωπος ό όποιος προσανατολίζεται άκριβώς πρós τό τί κάνουν οι συνάνθρωποι του του «μέσου όρου», ό όποιος όμως έχει τά έξής άπλά πλεονεκτήματα: α) Είναι ένας από τούς βασικούς συντελεστές τών έθνικών άγώνων και θριάμβων. β) Μπορεί να έχει περιορισμένο πεδίο αλλά

αυτό τόν ευκολύνει στην έπιτυχία τών στόχων του με την σωστή εκτίμηση τών δυνάμεών του. γ) Είναι ως έκ τούτου προσγειωμένος ενώ τόν διακατέχει ένα κοινωνικόν δέος, μιá συστολή έναντι της κοινωνίας, έχοντας υπ' όψη του τόν σκληρό νόμο της ζωής. Και τό συμπέρασμα είναι ότι αυτός ό μέσος άνθρωπος είναι μιá κοινωνική πραγματικότητα. Άντίστοιχα και ό άνώτερος άνθρωπος τόν όποιον έπιδιώκουμε να καλλιεργήσουμε διά του άνθρωπισμού για να άντικαταστήσει τόν μέσον άνθρωπο, πρέπει να γίνει και αυτός άπτή πραγματικότητα και όχι άπλώς υπόσχεση: «*Διότι εάν από τό ένα μέρος έχουμε πραγματικότητα και από τό άλλο μέρος άπλήν υπόσχεσην άνευ πραγματικού καλύμματος, τότε δέν πρέπει να παραξενευόμαστε, αν ό άνθρωπος προτιμά την πραγματικότητα» (Τόμος Β' σελ. 29).*

Και αυτήν την πραγματικότητα στην ύγιá της μορφή την συναντά κανείς στο πρόσωπο τών άδελφών νοσοκόμων, για τις όποιες ό Α. Τσιριντάνης γράφει: «*Όλες των, άνεξαρτήτως του αν άνήκουν εδώ και εκεί, ή δέν άνήκουν πουθενά, όλες τους έχουν την αυτήν ιερή αυτόπαρνηση. Δέν είναι ευήθεις ώστε να μη γνωρίζουν ότι θυσιάζονται. Άλλά έχουν μέσα τους την ιερή φλόγα της αυτόπαρνήσεως. Και αυτή ή φλόγα είναι ή αιτία για την όποίαν, όταν έμεις πάμε στο κρεβάτι του νοσοκομείου, έχουμε μίαν άδελφή, ή όποία θα περιθάλλει την νόσον μας, άποκρουστική ένίοτε ή και επικίνδυνη άκόμη νόσον, μολονότι αυτό της κοστίζει πολλές θυσίες» (Τόμος Β' σελ. 106).*

Ύστερα από τις ειδικές αυτές έπισημάνσεις και την μαθητεία στα προηγούμενα υποδείγματα, σε μιá γενίκευση τών συμπερασμάτων του για την εικόνα του άρτίου άνθρώπου ό Α. Τσιριντάνης καταλήγει στην έξής σημαντική διάκριση: «*Δύο μόνον τύποι άνθρώπων, δύο μόνον κόσμοι υπάρχουν. Ό άνθρωπος του «εγώ» και ό άνθρωπος του «ύπερεγώ». Όσοι εργάτες του καλού, όσοι*

όνειροπόλοι τῆς ὄντως Παιδείας, σεβαστῆτε τὸν δεύτερο, μὲ τίς πλάνες του ἔστω. Μακρὰν ὅμως ἀπὸ τὸν πρῶτον, ὅσον μένει στὸ «ἐγὼ» του. Δὲν τὸν διδάσκει, δὲν τὸν ὠφελεῖ, δὲν τὸν παιδεύει τίποτε, τίποτε, τίποτε. Μὴ καταπιασθῆτε μὲ καμμιά εὐγενῆ προσπάθεια, ἂν δὲν ἔχετε ξεκαθαρίσει τὸ ἔδαφος (ὅσον τοῦτο εἶναι ἀνθρωπίνως δυνατὸν) ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ τύπου αὐτοῦ, ὅσες δῆποτε ἰκανότητες καὶ ἂν ἔχει, ὅσες δῆποτε καὶ ὅσον δῆποτε «λαμπρές» τάχα ἀρετὲς καὶ ἂν ἐπιδεικνύει, ὅποιαν ὁμολογίαν καὶ ἂν προφέρουν τὰ χεῖλη του, ὅποιαν σημαία καὶ ἂν κρατοῦν τὰ χεῖρα του. Μὴ «βάλητε οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς». «Μὴ βάλητε τὰ ἄγια...» Ἡ μᾶλλον ἂς τὸ ἀφήσω αὐτό. Ἄς κλέψω καλύτερα τὸν Νίτσε. Ὁ ἀνθρώπος τοῦ «ἐγὼ» εἶναι κάτι πού πρέπει νὰ ὑπερνικηθεῖ. Ἀλλοιῶς ἀφήσατε κάθε ἐλπίδα!» Τόμος Β' σελ. 14).

Ἄλλὰ ἡ προσπάθεια αὐτὴ γιὰ τὴν δημιουργία ἐνὸς ρεαλιστικοῦ ἀνθρωπιστικοῦ κλίματος πρέπει νὰ περιλάβει κατὰ προτεραιότητα τοὺς νέους ἀνθρώπους. Καὶ ἐδῶ τὰ πράγματα ἔχουν μεγαλύτερες δυσκολίες, ἡ σημαντικώτερη τῶν ὁποίων εἶναι -ὅπως ἐλέχθη καὶ προηγουμένως- ὅτι «ὁ σημερινὸς νέος ἔχει χάσει κάθε σεβασμὸ πρὸς τὴν γενεὰ τῶν πρεσβυτέρων του, πρὸς τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται περιφρόνηση καὶ χωρὶς δισταγμὸν καὶ μὲ ποικίλους τρόπους ἐκδηλώνει τὴν περιφρόνηση ἢ καὶ τὴν ὀργή του» (Τόμος Β' σελ. 129).

Ἡ ὑπερνίκηση μιᾶς τέτοιας δυσκολίας ἀπαιτεῖ ἀφ' ἐνὸς Πίστη καὶ ἀφ' ἑτέρου μία ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπιση τῆς πραγματικότητος. «Σὲ ἕναν τέτοιο ἀγῶνα ὁδηγὸς θὰ εἶναι τὸ δέον ἀλλὰ καὶ τὸ δυνατόν. Θὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψη μας ἀπὸ ἐνὸς τί πρέπει νὰ γίνει, τί εἶναι τὸ πρόσταγμα τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῶν αἰώνιων παραδόσεων τοῦ Ἔθνους νὰ γίνει, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου τί εἶναι δυνατόν νὰ γίνει σήμερα ὑπὸ τίς σημερινὲς συνθήκες πνευματικῆς νόσου καὶ πνευματικοῦ δυναμικοῦ» (Τόμος Β' σελ. 130).

Στὶς εἰδικὲς δυσκολίες τοῦ συγκεκριμένου προβλήματος εἶναι καὶ ὁ συνδυασμὸς τοῦ αἰώνιου μὲ τὴν σύγχρονη πραγματικότητα. Ἡ ἔλλειψη ὅμως κοσμοθεωριακῆς βάσεως, τὸ ὁποῖο εἶναι τὸ ζητούμενον στοὺς καιροὺς μας, εἰδικώτερα στὸν χώρο τῆς κρατικῆς παιδείας ἐπιτείνει τὴν σύγχυση, τὴν ὁποία προσπαθοῦν νὰ διαλύσουν μὲ τίς ἀλλεπάλληλες ἐκπαιδευτικὲς μεταρρυθμίσεις. Ἄλλὰ «τότε καὶ μόνον μία ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση ἔχει νόημα, ὅταν καθορίσει μὲ εὐλικρίνεια, μὲ σαφήνεια, μὲ συνέπεια ποιὰ εἶναι ἡ κοσμοθεωρία πού ἔχει γιὰ ξεκίνημα. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα βέβαια, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα, τὸ θέμα περιέρεται στὴν ἀρμοδιότητα τοῦ παιδαγωγοῦ» (Τόμος Β', σελ. 142).

Δ'

Τὸ δεύτερο μέρος τοῦ δευτέρου τόμου μὲ 13 εἰδικώτερα ἄρθρα ἔχει τὸν γενικὸν τίτλο: «Χθές, σήμερον, αὔριον». Τοῦτο σημαίνει ὅτι στὰ κείμενα αὐτὰ γίνεται μία ἀξιολόγηση τοῦ παρελθόντος, μία ἀνάλυση τοῦ παρόντος καὶ μία κατὰ τὸ δυνατόν ἀνίχνευση τοῦ μέλλοντος, μὲ τὴν ἐπισημάνση τῶν προϋποθέσεων ἐκείνων, πού θὰ στηρίξουν βάσιμες ἐλπίδες γιὰ μία ἀνοδικὴ πορεία. Κατὰ τὴν ἐξέταση αὐτοῦ τοῦ ζητήματος ὁ Α. Τσιριντάνης ἐπιχειρεῖ ἕνα βασικὸ ξεκαθάρισμα: τὴν ὑπέρβαση τῆς «χρονολατρείας» σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία «δύο ἀκραῖες ἀντιλήψεις ὑπάρχουν ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Οἱ μὲν θεωροῦν τὸ χθές, τὸ χθές ἀδιακρίτως, ὡς κάτι τὸ καλόν, τὸ μόνον καλόν καὶ μία λαχτάρα ἔχουν, νὰ μποροῦσε νὰ ἐρχόταν πάλι ἡ παλαιὰ χρυσῆ ἐποχὴ. Καὶ ἐρχονται οἱ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι λατρεύουν τὸ σήμερα καὶ θέλουν νὰ ἀγνοήσουν ὁλότελα τὸ χθές, σὰν ἀπὸ σήμερα νὰ ἀρχίξε ἡ ζωὴ στὸν πλανήτην αὐτόν». (Τόμος Β' σελ. 171).

Προϋπόθεση γιὰ μὰ σωστὴ καὶ ἐποικοδομητικὴ τοποθέτηση ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ εἶναι ἡ Πίστη στὸ αἰώνιον. Χωρὶς αὐτὴν ἡ ζωὴ μας, ἡ ἀνθρώπινη ἱστορία δὲν

είναι τίποτε άλλο από μία μοιρολατρική φορά από το ρεύμα, από την χωρίς νόημα εξέλιξη των πραγμάτων. Και το συμπέρασμα είναι ότι: «*ή Πίστη στην αιωνιότητα και στις αιώνιες αξίες μᾶς παρέχει το κριτήριο και την δύναμη για την όχι δουλική αλλά κριτική και αξία όντως ελευθέρων ανθρώπων αντιμετώπιση του χθές, αλλά και του σήμερα. Μὲ σκοπὸν τὸ αὐριο νὰ εἶναι καλύτερον, ὅσον τὸ δυνατόν καλύτερον και ἀπὸ τὸ χθές ἀλλὰ και ἀπὸ τὸ σήμερα*» (Τόμος Β', σελ. 177).

Μὲ αὐτὰ τὰ κριτήρια προχωρεῖ στὴν συνέχεια ὁ Α. Τσιριντάνης στὴν ἐξέταση τοῦ προβλήματος τῆς πορείας τοῦ πολιτισμοῦ στὸν αἰῶνα μας και ἀποφαίνεται ὅτι: ὁ πολιτισμὸς ὡς συμβίωση ἀνθρώπων και ὄχι ὡς συμβάν, ἀλλὰ ὡς ἐνσυνείδητη ἐνέργεια και δημιουργία παρουσιάζει συμπτώματα κοπώσεως. Καὶ ποιά εἶναι τὰ συμπτώματα αὐτά; Εἶναι ἡ ἔλλειψη ἐνθουσιασμοῦ και ἡ ἀδιαφορία γιὰ τὴν προάσπιση τοῦ ἑαυτοῦ μας ἀπὸ τοὺς κινδύνους ποὺ συνεπάγεται ἡ πολιτισμικὴ αὐτὴ καθίζηση, καθὼς και ἡ πανθομολογούμενη ἠθικὴ ἐξαχρείωση, ἡ ὁποία ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὰ ἀλλεπάλληλα περιστατικὰ τῆς καθημερινῆς πραγματικότητας, ὡς ἐπίσης και ἡ ἀγωνία τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ ἀνθρώπος, ὅταν ἀντικρύζει τὸ παιδί του, τὴν τεχνικὴ πρόοδο, τὴν μηχανὴ μὲ ὄλες τὶς συνέπειες, τὸν φόβο τοῦ πυρηνικοῦ ὀλέθρου, τὴν μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος, τὴν μηχανοποίηση τῆς ζωῆς. Ἐξετάζοντας εἰδικώτερα τὴν εξέλιξη τῶν οικονομικῶν συστημάτων τοῦ καπιταλισμοῦ και τοῦ κομμουνισμοῦ ὁ Α. Τσιριντάνης κάνει τὴν διαπίστωση ἐν ἔτει 1962 ὅτι ὁ κομμουνισμὸς χάνει ἔδαφος. Τὰ γεγονότα τοῦ 1989-91 στὶς χώρες τοῦ ἀνατολικοῦ συνασπισμοῦ τὸν ἐδικαίωσαν. Ἀλλὰ ἡ πρόβλεψή του αὐτὴ συμπληρώνεται και ἀπὸ μίαν ἄλλην παρατήρηση σύμφωνα μὲ τὴν ὁποίαν: «*ὁ κομμουνισμὸς ὡς θεωρία και ἰδεολογία χάνει ἀναμφισβητήτως και ὀλογὲν ἔδαφος σὲ ὅλον τὸν ἐκτὸς τοῦ παραπετάσματος κόσμον. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἀπώλεια*

δὲν εἶναι ἀποφασιστικὴ, διότι δὲν ὑπάρχει ἐκεῖνος ποὺ θὰ κερδίζει τὸ ἔδαφος, τὸ ὁποῖον χάνει ὁ κομμουνισμὸς. Νὰ τὸ κερδίζει θετικὰ και δημιουργικὰ, νὰ τὸ ἀξιοποιεῖ σὲ μία νέα ἀνθρωπιστικὴ δημιουργία, ἡ ὁποία νὰ δύναται νὰ ἀντιπαραταχθεῖ σὲ ὅσα ἐπαγγέλλεται και προπαγανδίζει ὁ κομμουνισμὸς» (Τόμος Β', σελ. 210).

Τὰ προφητικὰ αὐτὰ λόγια βρίσκουν ἀναπαύριση στὶς ἡμέρες μας ἀφ' ἑνὸς μὲ τὴν ἀστάθεια τῶν πολιτευμάτων στὶς χώρες τοῦ τέως ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ, ἀλλὰ και μὲ τὴν ἐν γένει ἀβεβαιότητα ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ στὶς χώρες τῆς ἐλευθέρως λεγομένης ἀγορᾶς. Τὸ γενικώτερο συμπέρασμα ἀπὸ τὰ προηγούμενα εἶναι ὅτι ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς δὲν κυβερνᾷ πλέον. Καὶ ἕνας πολιτισμὸς ποὺ δὲν κυβερνᾷ παύει νὰ ζεῖ και κατὰ συνέπεια θρῆσκομάστε πλέον σὲ μία περιοδο μεσοδασιλείας τῶν πολιτισμῶν.

Στὴν κατάσταση αὐτὴν τῆς μεσοδασιλείας τῶν πολιτισμῶν εἶναι φυσικὸ νὰ ἐπικρατεῖ ἕνα καθεστῶς ψυχικῆς κοπώσεως, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀποδυνάμωση τῶν ἀξιῶν και ἀβεβαιότητας γιὰ τὸ μέλλον μὲ ἄλλα λόγια διαπιστώνεται ἡ ὑπαρξη ἐνὸς πνευματικοῦ κενοῦ. Καὶ ἐπόμενον εἶναι τὸ κενὸν αὐτὸ νὰ ζητᾷ τὴν πλήρωσή του. Πρὸς τὸ παρὸν ὅμως τίποτε τὸ ἀξιόλογον δὲν ἔχει ἐμφανισθεῖ, τὸ ὁποῖον νὰ ἐγγυᾶται μία πνευματικὴ ἀναγέννηση. Καὶ ὅπως παρατηρεῖ ὁ Α. Τσιριντάνης «*γιὰ τὴν ἀκμὴ ἐνὸς ἀληθινὰ και βαθιὰ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τὸ κυριώτερον ἐμπόδιο εἶναι ἡ μετατόπιση τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς παγκόσμιας κοινῆς γνώμης ὄχι σὲ θέματα διάφορα, ἀλλὰ σὲ θέματα κατώτερα. Δὲν φταῖνε οἱ πύραυλοι, φταῖνε ἡ ἀποθαρρυντικὴ, ἡ ἀποκαρδιωτικὴ ἀδιαφορία γιὰ τὴν πνευματικὴ προσπάθεια, φταῖνε ἀκόμη τὰ πολυποικίλα «ἐρζάντς», τὰ τόσα ὑποκατάστατα, τὰ ὁποία μὲ τόση ἐξαλλοσύνη προσφέρονται και μὲ τόση δουλόφρονα ὑποκρισία γίνονται πανδήμως δεκτὰ στὴν θέση τῆς ἀληθινῆς πνευματικότητας, ποὺ προσπαθεῖ νὰ εἰσχωρήσει στὸ βάθος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς» (Τόμος Β', σελ. 232).*

*Παρά ταῦτα δὲν μπορεῖ νὰ παραγνω-
ρίσει κανεὶς καὶ μία ἄλλη ἐλπιδοφόρα πρα-
γματικότητα. Καὶ ἡ ἐλπιδοφόρα αὐτὴ πρα-
γματικότητα εἶναι, παρὰ τὸ γεγονὸς τῆς
ὑποβαθμίσεως στὸν σύγχρονο κόσμο τῆς
πνευματικότητας, ἡ διαπίστωση ὅτι «ἡ ἀν-
θρωπότητα ὡς σύνολον κατέχεται ἀπὸ τὴν
δίψα. Θὰ ἔλεγα ἀπὸ τὴν νοσταλγία τῆς
πνευματικότητας. Καὶ ὅπου δὲν ὑπάρχει ἡ
πνευματικὴ δημιουργία ὑπάρχει, ἀκριβῶς γι'
αὐτό, ἡ πνευματικὴ δίψα. Εἶναι καὶ αὐτὸ ἓνα
γεγονὸς πανανθρώπινο πὸν μᾶς ὑπενθυμί-
ζει ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀνεξαρτήτως φυ-
λῆς, φιλοσοφίας, πολιτικῶν πεποιθήσεων,
γεωγραφικοῦ πλάτους καὶ μήκους στὸ τέλος
ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἴμεθα ἓνα... Καὶ ἡ δίψα
αὐτὴ εἶναι ἡ διαλεκτικὴ ἀπάντηση στὴν
πνευματικὴ ξηρασία τῶν ἡμερῶν μας. Διότι
ἡ δίψα αὐτὴ καὶ πανανθρώπινη εἶναι καὶ
ἀπόδειξη συνιστᾷ. Τὴν ἀπόδειξη ὅτι καὶ ὅμως
εἴμαστε ἄνθρωποι» (Τόμος Β', σελ. 233).*

Τὸ μεγάλο ὅμως ἐρώτημα εἶναι, πῶς
μπορεῖ νὰ ἰκανοποιηθεῖ ἡ πανανθρώπινη
αὐτὴ προσδοκία γιὰ τὴν πλήρωση αὐτοῦ τοῦ
πνευματικοῦ κενοῦ μὲ κάτι ἀνώτερο, εὐγε-
νέστερο. Καὶ αὐτὸ τὸ ὑψηλότερο καὶ εὐγε-
νέστερο πὸν ἀναζητᾶται δὲν μπορεῖ νὰ εἶ-
ναι κάτι τὸ ἀόριστο, ἀλλὰ κάτι τὸ συγκεκρι-
μένο, τὸ ὁποῖον νὰ ἔχει καὶ τὴν ἱστορικὴ
καταξίωση. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ ἀξία πὸν λέ-
γεται Ἅγιον, πὸν δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ
τὸ μήνυμα τοῦ Οὐρανοῦ πὸν ὁ Ἰησοῦς Χρι-
στὸς ἔφερε στὸν κόσμο. Καὶ ἡ μεγάλη Ἀλή-
θεια εἶναι ὅτι: «δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει πνευ-
ματικὸς πολιτισμὸς μὲ παραμερισμὸ τῆς
ἀξίας τοῦ Ἁγίου... Καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ τουλά-
χιστον γίνεταί πανανθρώπινο. Ἡ νοσταλγία
τῆς πνευματικότητας εἶναι καὶ νοσταλγία τῆς
Πίστεως!» (Β' τόμος, σελ. 236).

Αὐτὸ ὅμως γεννᾷ συγκεκριμένες εὐθύ-
νες στοὺς πιστοὺς τῶν καιρῶν μας, προκει-
μένου νὰ γίνουν μάρτυρες τῆς Ἀλήθειας
αὐτῆς «ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς». "Ὅσο ἀπο-
καρδιωτικὴ εἶναι ἡ διαπίστωση ὅτι σήμερα
ὁ Χριστιανισμὸς ὄχι ὡς διδασκαλία ἀλλὰ ὡς
κοινωνικὴ πραγματικότητα δὲν εἶναι ὁ ἡγέ-

της τοῦ πολιτισμοῦ, ἄλλο τόσο ἐπιτακτικὴ
εἶναι ἡ ἀνάγκη ἀναλήψεως ἐκ μέρους τῶν
πιστῶν σοβαροῦ καὶ ὑπεύθυνου ἀποστολι-
κοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον συνιστᾷ πνευματικούς
ἀγῶνες, τοὺς ὁποίους ἔχει νὰ ἐπιδείξει στὸ
παρελθὸν ἡ Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας.

Καὶ τὸ ἐρώτημα πὸν διατυπώνει στὸ
σημεῖο αὐτὸ ὁ Α. Τσιριντάνης καὶ τὸ ὁποῖο
εἶναι καὶ σήμερα ἀκρῶς ἐπίκαιρον εἶναι:
*«Θὰ ὑπάρξει ἄραγε αὐριον ἐκεῖνο πὸν λεί-
πει σήμερα, ὁ πανανθρώπινος πνευματικὸς
ἀγῶνας; Κάτι θὰ μποροῦσε καὶ ἡ Ἑλλάδα
νὰ εἰσφέρει ἐδῶ. Ἀρκεῖ νὰ ἐπαιρνομαί πῶ
ξεστὰ μία τέτοια ἀποστολὴ ἐμεῖς οἱ Ἕλλη-
νες» (Τόμος 6', σελ. 237).*

Ε'

Στὴν πανανθρώπινη κοινωνία τῶν
ἐθνῶν καὶ ἰδιαίτερα στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνω-
ση, στὴν ὁποία ἀνήκει καὶ ἡ Ἑλλάδα, ὅπου
τὰ πολιτικὰ προβλήματα χωρίζουν συνήθως
τὰ κράτη καὶ τὶς κυβερνήσεις των, ἐνῶ τὰ
ἄλλα, τὰ ἀνθρώπινα προβλήματα ἐνώνουν
τοὺς ἀνθρώπους, ὁ ρόλος τῶν μικρῶν κρα-
τῶν δὲν εἶναι ἀσήμαντος. Ἡ ὑπαρξὴ ἀκρι-
βῶς αὐτῶν τῶν πανανθρώπινων προβλημά-
των ἐπιβάλλει τὴν ἀλληλεγγύη τῶν διαφό-
ρων κρατῶν καὶ ἰδιαίτερα τῶν μικρῶν. Εἰ-
δικώτερα «ἐξ ἐπόψεως οἰκονομικῆς ἢ πα-
νανθρώπινη κοινωνία συμφερόντων καὶ κιν-
δύνων εἶναι περισσότερο ἀπὸ τὴν ἐξ
ἐπόψεως καθαρὰ πολιτικῆς. Μὲ ἄλλους λό-
γους ἢ συναίσθηση τῆς οἰκονομικῆς μεταξὺ
τῶν λαῶν ἀλληλεγγύης εἶναι μεγαλύτερη
ἀπὸ τὴν συναίσθηση τῆς πολιτικῆς ἀλληλεγγύ-
ης (Τόμος Β' σελ. 265).

» Ἀπὸ ἀπόψεως πολιτιστικῆς οἱ μικρὲς
κῆρες ἔχουν σήμερα μία δυνατότητα ἢ
ὁποία δὲν τοὺς παρείχετο στὸ παρελθόν.
Τὴν δυνατότητα αὐτὴν τὴν παρέχει ἡ κό-
πωση τῶν μεγάλων. Οἱ μεγάλοι εἶναι κου-
ρασμένοι ὡς παράγοντες πνευματικοῦ πο-
λιτισμοῦ. Τὸ ἀντιλαμβάνεται κανεὶς αὐτὸ
ἤδη στὴν ἐπιστήμη. Καὶ ἐδῶ δὲν ἐννοοῦμε
τὴν ἐπιστήμη ἢ ὁποία κατασκευάζει πυραύ-
λους, ἀλλὰ τὴν ἐπιστήμη ἢ ὁποία δημιουρ-

γεῖ πολιτισμόν, πνευματικόν πολιτισμό, κατά πρῶτον ἐπομένως λόγον ἐννοοῦμε τίς λεγόμενες πνευματικῆς ἐπιστῆμες» (Τόμος Β' σελ. 265).

Καί αὐτή ἡ κόπωση τῶν μεγάλων εἶναι μία εὐκαιρία γιά τὰ μικρὰ ἔθνη νά συμβάλουν ἀποφασιστικά σέ μία πνευματική ἀναγέννηση. «Ἄπό καθαρά εὐρωπαϊκῆ ἀποψη, τὸ ὄνειρο τῆς Πανευρώπης εἶναι κάτι τὸ ὁποῖον οὔτε νά ἐγκαταλειφθεῖ ἡμπορεῖ, ἀλλά οὔτε καί νά πραγματοποιηθεῖ μόνον μεταξὺ τῶν μεγάλων. Δέν νοεῖται Πανευρώπη χωρὶς τοὺς μικροὺς. Καί δέν νοεῖται παγκόσμια συναδέλφωση, ὅταν ἡ Πανευρώπη δέν γίνεῖ ἂν ὄχι πραγματικότητα, πάντως κάτι τὸ ὁποῖον νά τείνει πρὸς τὴν πραγματικότητα» (Τόμος Β' σελ. 272).

Καί αὐτὴ ἡ συμβολὴ τῶν μικρῶν λαῶν ὅπως ἐλέχθη- στὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση καὶ ἐνότητα τῆς Πανευρώπης μπορεῖ καὶ πρέπει νά εἶναι σημαντικὴ. Ἄπο τοὺς μικροὺς ὅμως λαοὺς μεγαλύτερη εὐθύνη ἔχουν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι στὸ διάβα τῶν αἰῶνων ἔχουν χαρακτηριθεῖ ὡς κοσμοϊστορικοί.

«Κοσμοϊστορικοὶ λαοὶ ὑπῆρξαν ὡς σήμερα μέσα στὴν Ἱστορία πολὺ ὀλίγοι. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀδέκαστος λόγος τῆς Ἱστορίας. Σήμερα ὅλοι ἔχουν τὴν φιλοδοξία νά γίνουν κοσμοϊστορικοὶ λαοί, ἀλλὰ βέβαια αὐτὸ εἶναι μία ἀπλὴ φιλοδοξία. Ὁ ἀδέκαστος λόγος τῆς Ἱστορίας μᾶς λέγει πὼς σήμερα λίγοι μποροῦν νά διεκδικήσουν τὸ ὄνομα «λαοὶ κοσμοϊστορικοί». Πρωτεύουσα θέση μεταξὺ αὐτῶν τῶν λαῶν κατέχουν ὁπωσδήποτε οἱ Ἕλληνες. Ἡ Ἱστορία ὀνόμασε κοσμοϊστορικοὺς λαοὺς μόνον ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀνέδειξαν ὡς τὴν μεγαλύτερη ἀξία ἐπὶ τῆς γῆς τὸ πνεῦμα. Αὐτὸ εἶναι τὸ κριτήριον γιά νά ὀνομασθεῖ ἕνας λαὸς κοσμοϊστορικός, δηλαδή ἡ πνευματικὴ του προσφορά, τὰ φῶτα του, ὁ πολιτισμὸς του»*.

Τὰ παραπάνω συνιστοῦν γιά τὴν σημερινὴ καὶ τὴν αὐριανὴ γενεὰ τῶν Ἑλλήνων

τὸ δέον, τὴν ἱστορικὴ δηλ. εὐθύνη ἀξιοποιώντας ἕνα πλούσιο πολιτιστικὸ παρελθὸν νά πρωταγωνιστήσουν στὴν διαμόρφωση τοῦ νέου πνευματικοῦ κλίματος τῆς Πανευρώπης. Ὁραία ὄντως φιλοδοξία, δύσκολο ὅμως τὸ ἐγχείρημα. Καί εἶναι πολλὲς οἱ φωνὲς συνετῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων ποὺ ἐκφράζουν τίς ἐπιφυλάξεις τους γιά τὸ ἀποτέλεσμα. Ἔτσι καθὼς δύει ὁ 20ος αἰώνας καὶ ὑποφώσκει ἡ ἀνατολὴ τοῦ 21ου αἰώνα ἔχουμε κάθε λόγο νά προχωροῦμε μὲ συγκρατημένη τὴν ἀναπνοή. Βαδίζοντας ἀπὸ τὸ χθές στὸ αὐριον, ἀναρωτιώμαστε μήπως ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες κινδυνεύουμε νά χάσουμε τὴν ταυτότητά μας καὶ νά ἀπορροφηθοῦμε μέσα στὸν εὐρύτερο χῶρο τῆς μεγάλης κοινωνίας τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης; Ἄραγε θὰ ἐπιτύχουμε νά ἐπιζήσουμε καὶ νά ἐξελιχθοῦμε ἀξιοποιώντας τίς ἰδιοφυεῖς φυλετικῆς μας ἰκανότητες, σὲ παραγωγικοὺς παράγοντες, προσαρμοζόμενοι δημιουργικά στὶς νέες συνθήκες, διασώζοντας τὴν ἐθνικὴ ὀρθόδοξη ταυτότητά μας; Δύσκολη ὄντως ἡ πρόβλεψη λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη τὸ γενικώτερο ὑποτονικὸ ἠθικὸ κλίμα ποὺ ἐπικρατεῖ στὶς ἡμέρες μας στὴν πατρίδα μας.

Στὴν κρίσιμη αὐτὴ ἱστορικὴ καμπὴ τῆς νέας ἐποχῆς στὴν παγκόσμια ἱστορία μὲ τὴν εἰσοδὸ τῆς στὴν τρίτη χιλιετία, ἡ πρόγνωση ποῖος θὰ γράφει τίς πρῶτες σελίδες τοῦ δευτέρου τόμου αὐτῆς, μὰ ἀψυχη τεχνοκρατία ἢ τὸ ἀθάνατο ἀνά τοὺς αἰῶνες πνεῦμα, τὸ ὁποῖο μπορεῖ νά ζωοποιήσῃ τὴν ἀψυχη τεχνολογία, εἶναι ἀμφίβολη καὶ ὡς ἐκ τούτου γεννᾷ ἕνα ἀγωνιώδες ἐρώτημα ποὺ ἀπασχολεῖ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο.

Στὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἐὰν ὑπὸ τίς παρούσες συνθήκες θὰ ἐπικρατήσει ἡ ὕλη ἢ τὸ πνεῦμα ὁ Ἀλέξ. Τσιριντάνης διατυπώνει τὴν ἄποψη: «Ἐὰν τὴν λύση θὰ τὴν δώσει τὸ πνεῦμα θὰ τὴν δώσουν οἱ μικροὶ λαοί. Γιὰ παραπλήσιον λόγο πρὸς τὸ ὅτι οἱ μεγάλες πνευματικῆς ὠθήσεις δέν ἐδόθησαν ἀπὸ τοὺς πλούσιους καὶ ἰσχυροὺς, ἀλλὰ ὅπως λέγει καὶ ὁ Παῦλος, ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς πτωχοὺς καὶ «τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου».

* I.N. Θεοδωρακόπουλου: «Προβλήματα νέου ἑλληνισμοῦ» (4ος τόμος μαθημάτων Σχολῆς Φιλοσοφίας «ὁ Πλήθων», σελ. 220).

»Ἐὰν ἔτσι εἶναι τὰ πράγματα πρέπει οἱ Ἕλληνες νέοι νὰ δάλουν ὅλα τους τὰ δυνατὰ νὰ ἐπωμισθοῦν ἀπὸ τῶρα τὶς εὐθύνες ὥστε ἡ νέα ἐποχὴ νὰ εἶναι ὄντως μεγάλη ἐποχὴ, ὄχι γιὰ νὰ ἐξαφανίσει τὸ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀνώτερον, ἀλλὰ ὅπως ἀντιθέτως νὰ τὸ γιγαντώσει, νὰ κάμει πραγματικότητα τὴν ἀπὸ αἰῶνων ἐπαγγελίαν «καινοὺς δὲ οὐρανούς καὶ γῆν καινὴν... προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ». Ἀπὸ τὶς μικρὲς δὲ χώρες μὲ τὶς μεγάλες δυσκολίες, ὅπως ἡ Ἑλλάδα, θὰ ἐκπεμφθοῦν οἱ μεγάλοι πνευματικοὶ σπινθῆρες, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τῶρα θὰ προσεγγίσουν τοὺς εὐγενεῖς ὀραματισμοὺς πρὸς τὴν πραγματικότητα» (Β' Τόμος, σελ. 279).

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἐὰν θέλουμε νὰ ἐπιζήσουμε σὰν ἔθνος κοσμοϊστορικὸ διατηρώντας τὴν πνευματικὴ ἀξιοπρέπεια τοῦ μᾶς ἀρμόζει ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ μας καταγωγὴ, ἕνας τρόπος ὑπάρχει: ἡ ἀνταπόκριση μᾶς ἐκλεκτῆς καὶ δυναμικῆς μειοψηφίας στὸ ἀγωνιστικὸ προσκλητήριον, στὸ ὅποιο μᾶς καλεῖ ὁ ἀείμνηστος καθηγητής. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἦταν σκόπιμη καὶ ἐπωφελῆς ἡ ἀναδημοσίευση τῶν ἀρθρῶν του καὶ τῶν λόγων του, ποὺ συνιστοῦν γιὰ τοὺς νεωτέρους μῖα ἱερὴ παρακαταθήκη.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

«ΦΩΣ ΙΛΑΡΟΝ»

*Βασίλειμα.
Πορφύρα στὸν αὐλόγυρο
καθὼς μαζεύουν ἄγγελοι
τοῦ ἥλιου τὶς ἀκτῖνες,
κι ἀνοίγουνε διάπλατες
τῆς Ἐκκλησιᾶς οἱ Πύλες,
καὶ σμίγουνε σὲ δέσση ἐσπερινὴ
κεροδοσιά, λιβάνισμα, ψαλτῆρι.
Φῶς πέρ' ἀπὸ τὴ νόση,
Ἐσὺ Χριστέ, ἀπαύγασμα
Εὐλογητοῦ, Οὐράνιου Πατέρα.
Καὶ τῶρα ἀγνάντια μὲ τὸ φῶς
τὸ μελιχρό, π' ἀκολουθεῖ τὴ μέρα,
Θεότητα Τριαδική, ὑπέρτατη,
μακαριστὴ ὑμνοῦμε.
Κι εἶναι σωστὸ καὶ ἄξιο
τὴν πᾶσα ὥρα καὶ στιγμή,
μ' ὠδὲς καὶ μὲ φωνὲς αἰσίες,
Υἱὲ Θεοῦ,
τὴ Δόξα Σου ν' ἀντιπυλαοῦν,
μ' ἀρρῦπτες καρδιᾶς
τῆς ἱστορίας χεῖλη.*

ΦΙΛΗΜΩΝ ΚΑΠΑΣΟΓΛΟΥ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ

Ἡ **μετανάστευση**, δηλαδή, ἡ κάθε μόνιμη ἢ ἡμιμόνιμη μετακίνηση προσώπων ἢ καὶ ομάδων προσώπων ἀπὸ τὸν τόπο καταγωγῆς ἢ διαμονῆς, εἶναι βιολογικὸ ἀπότοκο τῆς ἀένανης προσπάθειας τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ἐξεύρεση ἑνὸς εὐνοϊκώτερου περιβάλλοντος καὶ καλλίτερον ὄρων διαβίωσης.

Ὡς **διασπορά** -ὁ ὅρος παρὰ τὴν ἑλληνική του ἑτυμολογία ἔχει βιβλική προέλευση- χαρακτηρίζεται τὸ τμήμα ἐκεῖνο τοῦ λαοῦ ποὺ παρόλο ποὺ ἐκπατρίσθηκε σὲ χώρες καὶ περιοχὲς ἐκτὸς τοῦ ἐθνικοῦ του χώρου, ἐξακολουθεῖ νὰ διατηρεῖ καὶ νὰ συντηρεῖ μὲ ποικίλους τρόπους πνευματικούς, πολιτιστικούς, ὕλικους καὶ φυσικὰ συναισθηματικούς δεσμούς μὲ τὴν γενέτειρα καὶ τὴ χώρα τῆς ἄμεσης ἢ παλαιότερης καταγωγῆς του. Οἱ **ἀπόδημοι** ποὺ εἶναι ἐγκατεστημένοι σὲ ἀστικά κέντρα τοῦ ἐξωτερικοῦ συναποτελοῦν, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀριθμητικὴ τους δύναμη, χωριστὲς κοινωνικὲς ομάδες ποὺ ἀντλοῦν τὴν ἰδιαιτερότητά τους ἔναντι τοῦ νέου κοινωνικοῦ περιγύρου ἀπὸ τὴν κοινὴ γεωγραφικὴ καὶ ἐθνικὴ τους προέλευση. Οἱ ομάδες αὐτὲς εἶναι οἱ **παροικίες** ποὺ γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες εἶναι συνυφασμένες μὲ τὴν ἀπὸ χιλιετηρίδων πορεία τοῦ Γένους καὶ ἰδιαίτερος κατὰ τοὺς τελευταίους πέντε αἰῶνες.

Ἡ μετανάστευση εἶναι μεγάλη σὲ ὠρισμένους λαοὺς π.χ. Ἕλληνες, Ἑβραῖοι, Ἀρμένιοι, ἐνῶ ἄλλοι λαοὶ εἶναι περισσότερο δεμένοι μὲ τὴ γῆ τους καὶ τὶς ἐστίες τους. Ἡ Ἑλλάδα μὲ τὸν περιπλανητικὸ χαρακτήρα τοῦ Ἑλληνα-Ὀδυσσεά, καὶ τὸ φιλαπόδημο καὶ ἐμπορικὸ πνεῦμα ποὺ τὸν διακατέχει, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθεῖ μόνον ὡς «μητρόπολις». Πάντα θὰ συνυπολογί-

ζονται στὸ μέγεθος καὶ τὴν ἰσχύ τῆς ἢ μητρόπολις καὶ ἡ διασπορά, αἰώνως συνδεδεμένες μὲ δεσμούς αἵματος, πνεύματος καὶ κοινῆς συμμετοχῆς στοὺς ἀγῶνες τοῦ Γένους γιὰ τὴν ἐπιβίωσή του.

Γιὰ τὴν καλλίτερη ἐπισκόπηση τοῦ θέματος θὰ πρέπει νὰ δοῦμε τὴν ἐξέλιξη τῆς ἑλληνικῆς διασπορᾶς σὲ τρεῖς περιόδους. 1. Ἀπὸ τὴν κατάλυση τῆς βυζαντινῆς αυτοκρατορίας μέχρι τὴ δημιουργία τοῦ ἐλεύθερου ἑλληνικοῦ κράτους (1830). 2. Ἀπὸ τὸ 1830 μέχρι τὸ τέλος τοῦ 2ου Παγκόσμιου πολέμου (1945) καὶ 3. Ἀπὸ τότε μέχρι τὶς μέρες μας.

1. Ἡ προϊοῦσα ἀποσάθρωση τῆς βυζαντινῆς αυτοκρατορίας ὑπῆρξε ἡ αἰτία γιὰ τὴν ἐναρξη ἐξόδου «ἐγκεφάλων» τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας πρὸς τὰ Βενετοκρατούμενα μέρη καὶ τὴ Δύση. Ἦδη ἀπὸ τὸν 13ο καὶ 14ο αἰῶνα εἶχαν δημιουργηθεῖ καταστάσεις στὸ Βυζάντιο ποὺ θὰ ἐπηρεάζαν τὴν τύχη τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς ἐπόμενους αἰῶνες. Ἡ Μικρὰ Ἀσία ποὺ ἀποτελοῦσε γιὰ τὴν αυτοκρατορία δεξαμενὴ ἀνθρώπινου δυναμικοῦ ἄρχισε νὰ ἀπογυμνώνεται ἀπὸ τὸν χριστιανικὸ πληθυσμὸ τῆς. Μετὰ τὸ 1453, ἡ προσηγηθεῖσα βαθμαία μετανάστευση πῆρε τὴν μορφή τῆς φυγῆς. Φυγῆς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ, τὰ ὄρεινὰ διαμερίσματα καὶ φυγῆς ἐκτὸς τῆς ὀθωμανικῆς αυτοκρατορίας. Κύρια αἰτία τῆς μετανάστευσης ἦταν ἡ παντοειδὴς καταπίεση ἀπὸ τοὺς ὀθωμανοὺς καὶ ὁ κίνδυνος τοῦ ἐξιλαμιμοῦ. Π.χ. κατὰ τὴν περίοδο 15ου-17ου αἰῶνα, οἱ δουλοπάροικοι ραγιαδες πέραν ἀπὸ τοὺς ἐξευτελισμοὺς καὶ τὴν πλήρη ἔλλειψη ἀτομικῶν δικαιωμάτων, ὑποχρεώνονταν νὰ παραδώ-

σουν τή δεκάτη, τὸ συμπλήρωμά της -τὴ σαλαριγιέ- ποὺ ἦταν ἔθμικὸ δόσιμο πρὸς τοὺς Φεουδάρχες γιὰ νὰ μποροῦν νὰ διατηροῦν μερικὰ μικρὰ ζῶα, γιὰ νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν κτηνοτροφία, νὰ θερίζουν, νὰ ἀλέθουν, νὰ φτιάχνουν κρασί κ.λ.π. Ἀκόμα οἱ ραγιαδες ἔδιναν κι ἄλλες «ἔκτακτες εἰσφορές» ποὺ δὲν εἶχαν ἄμεσο σχέση μὲ τὴν ἀγροτικὴ παραγωγή π.χ. εἰσφορὰ γάμου, πρόστιμα. Τέλος ὑπῆρχε ὁ «κεφαλικὸς φόρος» ποὺ πληρώναν οἱ μὴ μωαμεθανοὶ καθὼς καὶ ὁ κίνδυνος ἐκ τοῦ ἐποικισμοῦ τῶν πεδινῶν καὶ εὐφορῶν κτημάτων ἀπὸ μουσουλμάνους ἐποίκους. Τὰ παραπάνω καταθλιπτικὰ εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀποδιάρθρωση τοῦ καθιερωμένου κατὰ τόπους κοινωνικοῦ ἰσοῦ καὶ τὴ δημιουργία αἰσθήματος φυγῆς. Γιατὶ τὸ δίλημμα ἦταν καιρῖο. Ὁ βυζαντινὸς Ἕλληνισμὸς τῆς ὑπαιθρου, γιὰ νὰ ἀποφύγει τὸν ἐξισλαμισμὸ, εἶχε νὰ διαλέξει μεταξὺ τῆς φυγῆς στὸ ἐξωτερικὸ καὶ τῆς μετακίνησής του σὲ ὄρεινές περιοχές, τὰ νησιά ἢ καὶ τὰ ἀστικά κέντρα. Γι' αὐτὸ μετὰ τὸ 1453 παρατηρήθηκε αὐξησις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ὄρεινῶν ὄγκων τῆς Πίνδου, τοῦ Βερμίου, τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Ὄθρου καὶ τοῦ Πάρωνα. Στὸν Πόντο οἱ Ἕλληνες τῶν παραλίων κατέφευγαν στὰ ὄρεινὰ καὶ ἔζησαν κοντὰ στὰ θρησκευτικὰ μοναστηριακὰ κέντρα τῆς Παναγίας Σουμελά, τοῦ Προδρόμου Βαζελῶνος καὶ τῆς Παναγίας Περιστερώνα. Ἄλλοι ἔφευγαν ἀπὸ τὰ φέουδα ποὺ δούλευαν, γιὰ νέα, μὲ τὴν ἐλπίδα μιᾶς πιὸ ὑποφερτῆς ζωῆς, καὶ ἄλλοι κατέφευγαν σὶς πόλεις μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ ἀσκήσουν κάποιο ἐπιτήδευμα, ἀφοῦ εἰσχωρήσουν σὲ κάποια συντεχνία. Τέλος, ἄλλοι ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ συμβιδιαστοῦν μὲ τὶς νέες συνθήκες ζωῆς ποῦ ἐπέβαλε ἡ σκλαβιά ἢ δὲν ἤθελαν νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὰ πατρῶα ἐδάφη ἀρχίζαν τὴν ἔνοπλη δράση ὡς «κλέφτες».

Τὸ φαινόμενο τῆς μετανάστευσης ποὺ ἀρχισε σποραδικὰ κατὰ τὸν 13-14ο αἰῶνα, τῶρα μὲ τὴν παγίωση τῆς Ὀθωμανικῆς αυτοκρατορίας παίρνει μιὰ μαζικότητα πρὸς

τὴν Κάτω Ἰταλία. Ἄλλες σοβαρὲς μετοικεσιές σημειώνονται μετὰ τὰ ἄλωση τῆς Χαλκίδας στὰ 1470, τὴ φυγὴ τῶν Ναυπλιωτῶν καὶ τῶν Μονεμβασιωτῶν στὰ 1540-1541, τῶν Κυπρίων στὰ 1570-1571 καὶ τῶν Κρητικῶν μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς Κρήτης τὸ 1669. Σημειώνεται ἡ «ἔξοδος» Δωδεκανησίων στὴ Μάλτα τὸ 1530, ἐνῶ μεταξὺ 1532-1534 ἀρκετὲς χιλιάδες κάτοικοι τῆς δυτικῆς καὶ νοτιοδυτικῆς Πελοποννήσου κατέφυγαν σὲ χωριὰ τῆς Ἰσπανοκρατούμενης Κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας.

Κατὰ τὸν 16ο αἰῶνα καὶ τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 17ου συνεχίσθηκε ἡ φυγὴ, ἀλλὰ δὲν εἶχε μαζικὸ χαρακτῆρα, πλὴν ὅμως παρατηρεῖται ὅτι ἀπὸ τοὺς φυγάδες σὶς Ἰσπανοκρατούμενες περιοχές τῆς Ἰταλίας ὠρισμένοι πέρασαν στὴν Ἰσπανία (Τολέδο - Δομήνικος Θεοτοκόπουλος) καὶ ἄλλοι σὲ Ὑπερπόντιες Ἰσπανικὲς κτήσεις.

Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι μετὰ κάθε πολεμικὴ σύγκρουση τῶν Τούρκων καὶ ἰδίως μὲ τοὺς Ρώσους οἱ ἐντόπιοι χριστιανικοὶ πληθυσμοὶ, ποὺ ψυχῇ τε καὶ σώματι ἐτάσσονταν μὲ τὸ μέρος τῶν Ρώσων, ὑφίσταντο τὴν μανία τῶν Τούρκων. Ἐτοί μετὰ τὸν πρῶτο Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο (1768-1774) καὶ παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζι ἔδινε ὠρισμένα προνόμια στοὺς Χριστιανοὺς, παρατηροῦμε μαζικὲς ἐξόδους ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καὶ τὶς Κυκλάδες μὲ κατεύθυνση τὸν ἄξονα Ἐπτάνησα - Νεάπολη - Βενετία - Λιβόρνο - Τεργέστη - Αὐστρουγγαρία - Ρωσία. Τὴν ἴδια περίοδο Θεσσαλοί, Ἡπειρῶτες καὶ κυρίως Μακεδόνες ἐγκαθίστανται στὴν Αὐστρουγγαρία καὶ τὴν Τρανσυλβανία. Ἀντίθετα μετὰ τὸν 2ο Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο (1787-1792) ἡ φυγὴ ἔγινε πρὸς τὴν Οὐκρανία καὶ Κριμαία, ὅπου τὸ 1794 δημιουργήθηκε στὴν Ὀδησσὸ ὁ πρῶτος ἑλληνικὸς πυρῆνας. Ἀκόμα τὴν ἴδια περίοδο ἔχουμε τὴ δημιουργία στὰ παράλια τῆς Ἀζοφικῆς, παροικιῶν ἀπὸ Ἕλληνες τῆς Μητροπόλεως καὶ τοῦ Πόντου. Μετὰ τὸν 3ο Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο (1828-1829) παρατηρεῖται

έξοδος τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου πρὸς τὶς περιοχὲς τῆς Ὑπερκαυκασίας (Γεωργία, Ἀρμενία, Ἀρχαζία) ὅπου δημιουργήθηκαν παροικίες, πού παρὰ τὶς ἔντονες κοινωνικοοικονομικὲς ἀνακατατάξεις ἀπὸ τὸ 1917 καὶ μετὰ, ἐξακολούθησαν νὰ ἀνθίσουν μέχρι πρὸ τίνος πού ἄρχισε ἡ νέα ἐξοδος τῶν ἀδελφῶν Ποντίων, αὐτὴ ὅμως τὴ φορὰ πρὸς τὴ μητέρα-πατρίδα.

Ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν τῆς διασπορᾶς, τῶν διαφορῶν φιλανθρωπικῶν συλλόγων, τῶν κοινοτήτων καὶ ἀπὸ διάφορες ἄλλες πηγές, προκύπτει ἡ βαθμιαία ὀργάνωση τῶν παροικιῶν σὲ πατριδοκεντρικὲς ὀργανώσεις, ἀμυντικοῦ, ἀντιαφομοιωτικοῦ χαρακτήρα, μὲ κεντρικὸ ἄξονα τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ σχολεῖο γιὰ τὴ διατήρηση τῆς μητρικῆς γλώσσας. Οἱ ἐκπατρισμένοι ὁμογενεῖς μ' ὅλο τὸν σεβασμὸ πρὸς τοὺς νόμους τῆς δεύτερης πατρίδας, ὀργανώνονταν σὲ Ἀδελφότητες, ἐνστιτυτωδῶς μὲν γιὰ νὰ ἀντιδράσουν στὸ ἀφομοιωτικὸ περιβάλλον, οὐσιωδῶς ὅμως γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν θέματα ὁμογενειακῆς ἀλληλοβοήθειας, κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, θέματα θείας λατρείας καὶ ἐκπαίδευσης μὲ τὴν μετὰ κληση Ἱερέων καὶ δασκάλων ἀπὸ τὴν γενέτειρα μέχρις ὅτου ἡ ἴδια ἡ ὁμογένεια καλύψει τὶς ἀνάγκες αὐτῆς ἐκ τῶν σπλάγγων τῆς. Ἔτσι ἰδρύθησαν ὠραῖοι ὀρθόδοξοί ναοί, ἐκπαιδευτήρια, νοσοκομεῖα, γηροκομεῖα κ.λ.π. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ἡ δραστηριότητα αὐτὴ τοῦ ἀπόδημου ἑλληνισμοῦ ἐπηρεάζει τὴν πνευματικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἡγεσία τῶν χωρῶν στὶς ὁποῖες διαβιοῦσε γιὰ τὸ καλὸ τῆς σκλαβωμένης πατρίδας τῶν. Δημιουργοῦσαν δηλαδὴ οἱ πάροικοι ἐστῆς διεθνοῦς συμπάθειας γιὰ τὴ χώρα μας πού ἐξελίχθησαν σὲ πυρῆνες φιλελληνισμοῦ. Θεωροῦμε περιττὸ νὰ ὑπενθυμίσουμε τὸν καταλυτικὸ ρόλο τοῦ ἀπόδημου ἑλληνισμοῦ στὴν ὀργάνωση ἐνόπλων ἐπεμβάσεων, τὴν ὀργάνωση τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ τὴν οἰκονομικὴ, ὑλικὴ καὶ ἠθικὴ ἐνίσχυση τοῦ ἀγώνα τῆς Ἀνεξαρτησίας.

2. Γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὴν περίοδο

(1830-1945) θὰ πρέπει νὰ θυμηθοῦμε ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐνοποίηση πραγματοποιήθηκε κατὰ φάσεις: Ἴονιοι Νῆσοι 1864, Θεσσαλία καὶ περιοχή τῆς Ἄρτας 1881, Μακεδονία καὶ Κρήτη τὸ 1913, Θράκη τὸ 1924 καὶ Δωδεκάνησα τὸ 1947. Μὲ τὴν ἐνσωμάτωση τῶν νέων χωρῶν οἱ Ἕλληνες τῆς διασπορᾶς, πού κατοικοῦσαν στὶς νέες χώρες ἀποκοτοῦσαν πλέον τὰ συνταγματικὰ δικαιώματα τοῦ ἐλεύθερου Ἑλλήνα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, πολλοὶ πάροικοι ἐτόλμησαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἑλλάδα καίτοι δὲν εἶχε παγιωθεῖ ἀκόμα αἴσθημα ἀσφαλείας καὶ ἡ ζωὴ ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι δύσκολη. Ὅμως μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου καὶ ἐφ' ὅσον γιὰ διάφορους λόγους γινόταν δύσκολη ἡ ζωὴ τῶν παροικῶν στὶς ξένες χώρες (π.χ. μιὰ μεγάλη περίοδο στὴ Ρουμανία ἐξαιτίας τῆς ἑλληνικῆς ἀντίδρασης στὴν Ρουμανικὴ προπαγάνδα ἐπὶ τῶν Κουτσοβλάχων) ἡ Ἑλλάδα γινόταν πόλος ἔλξεως γιὰ μετεγκατάσταση. Ἡ ἀρξάμενη ἀπὸ τὸ 1830 μικρὴ παλιννόστηση σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν μείωση τοῦ μεταναστευτικοῦ ρεύματος εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν παρακμὴ ὠρισμένων παροικιῶν.

Οἱ ἀλλαγὲς κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα στὸν παγκόσμιον καταμερισμὸ τοῦ ἐμπορίου, οἱ συνθήκες πού διαμορφώθηκαν μετὰ τὴν βιομηχανικὴ ἐπανάσταση, ἡ εἴσοδος τοῦ ἀτμοῦ στὴ ναυσιπλοΐα, ἡ δημιουργία ἐφοπλιστικῶν κέντρων καὶ ἄλλες αἰτίες τοπικοῦ χαρακτήρα εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργία νέων παροικιακῶν κέντρων ὅπως στὸ Λονδίνο, στὴ Μασσαλία, στὴν Ἀλεξάνδρεια, στὶς παραδουναβιες πόλεις. Σημειώνουμε τὴν ἐξοδο τοῦ ἑλληνισμοῦ πρὸς τὴν Αἴγυπτο, τὸ Σουδάν καὶ τὴ Νότια Ἀφρική, ἀπὸ τὶς περιοχὲς τῆς Ἠπείρου, Δωδεκανήσου καὶ Θεσσαλίας (Πήλιο) καὶ τὴ συμμετοχὴ του στὶς καλλιέργειες τεράστιων ἐκτάσεων μὲ βαμβάκι, καπνὸ καὶ δημητριακὰ. Μεγάλια ὀνόματα ἐθνικῶν ἐνεργειῶν ἀνεδείχθησαν ἀπὸ τὸν Αἰγυπτιακὸ ἑλληνισμὸ πού ἤκμαζε μέχρι πρὶν τριάντα χρόνια.

Καθ' ὅλο τὸν 19ο αἰῶνα συνεχίσθηκε ἡ

ροή Δυτικομακεδόνων προς Γιουγκοσλαβία (Ζεμούν, Νόβι Σάντ), Αυστροουγγαρία και Ρουμανία. Όμως καθοριστικό γεγονός στην ιστορία της ελληνικής διασποράς ήταν η στροφή του μεταναστευτικού ρεύματος προς τις χώρες του Νέου Κόσμου (Αμερική, Καναδάς, Αυστραλία). Η εσωτερική οικονομική καχεξία, η άβεβαιότητα για το μέλλον, η δομή της Έλληνικής αγροτικής οικογένειας η οποία είχε θεσπίσει για τον πατέρα ή τον μεγαλύτερο αδελφό την υποχρέωση της αποκατάστασης των θήλεων μελών της οικογένειας, όλα αυτά σε συνδυασμό με μηνύματα για εύκολο πλουτισμό στις χώρες του Νέου Κόσμου ώδηγησαν χιλιάδες μετανάστες εκεί. Για πολλά χρόνια στις αρχές του 20ου αιώνα, τα μεγάλα έργα τις ΗΠΑ (Σιδηρόδρομοι) και τα έργα του Κολοράντο και της Γιούτα ποτίσθηκαν από τον ιδρώτα του πτωχού Έλληνα μετανάστη. Η μετανάστευση εκείνη όμως αποτέλεσε την μοναδική έξοδο από το τέλμα της ελληνικής αγροτικής οικογένειας που μασιζόταν από μονιμη οικονομική κρίση, το μικρό γεωργικό κλήρο και την τοκογλυφία.

Την περίοδο 1917 (έκρηξη Ρωσ. επανάστασης) - 1922 (καταστροφή Μ. Ασίας) έχουμε τις τεράστιες μετακινήσεις των Ελλήνων της Σοβ. Ένωσης. Ήταν το τίμημα για τη συμμετοχή του Έλληνικού στρατού στην προσπάθεια συντριβής των Μπολσεβίκων. Από την άλλη πλευρά έχουμε την άτακτο φυγή των Ελλήνων του Πόντου προς την Σοβ. Ένωση και τον Καύκασο λόγω των τουρκικών διωγμών, ενώ η δραματική καθεστωτική αλλαγή και οι ανταγωνισμοί των λαών της Υπερκαυκασίας (Γεωργιανοί, Αρμένιοι, Αζέροι, Απχάζιοι, Κοϋρδοί κ.λ.π.) κατέστησαν την ζωή των Ελλήνων έπισηφαλή. Αρχίζει τότε η επιστροφή οίκαδε, δειλή στην αρχή, λόγω και των άρνητικών μέτρων της Έλληνικής Κυβέρνησης ή όποια δεν χορηγούσε θεωρήσεις διαβατηρίων. Οι Σοβιετικές αρχές όμως την περίοδο 1937-38 προέδωσαν σε άπελάσεις των κατόχων ελληνικών διαβατηρίων και

άρκετες χιλιάδες Έλληνες της Ρωσσίας ήλθαν από τον Όδησοό για να προστεθούν στα πρό δεκαπενταετίας θύματα της Μικρασιατικής καταστροφής που δεν είχαν ακόμη αποκατασταθεί τελείως στην πατρική γη. Έδώ θα πρέπει να λεχθεί ότι ο Έλληνισμός της Ρωσσίας, παρά τους παντοειδείς διωγμούς που υπέστη, κατώρθωσε να διατηρήσει την εθνική του ιδιαιτερότητα και την κοινοτική και κοινωνική του αλληλεγγύη, απαραίτητες προϋποθέσεις για να μην αφομοιωθεί. Υπήρχε ελληνικός τύπος -έστω και σε φωνητική γραφή- υπήρχαν δάσκαλοι για την ελληνική γλώσσα και γινόταν πολιτιστική παραγωγή με γιορτές, θέατρο, χορούς.

Η μεγαλύτερη πληθυσμιακή μετακίνηση στην ιστορία έγινε με την μικρασιατική καταστροφή. Για να αποφύγουν τα στρατεύματα του Μουσταφά Κεμάλ, εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες εγκατέλειψαν την γη των πατέρων των και ήλθαν σε άθλια κατάσταση στα ελληνικά λιμάνια και τα νησιά του Αιγαίου από τον Αύγουστο του 1922 μέχρι το 1924 που ολοκληρώθηκε η ανταλλαγή των πληθυσμών για να επέλθει η «εθνική κάθαρση» στις δύο χώρες. Έξηρέθησαν της ανταλλαγής οι 100.000 Έλληνες της Κωνσταντινουπόλεως και οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης. **Να θυμούμεθα πάντοτε ότι οι εκδιωχθέντες Έλληνες της Μικράς Ασίας δεν ήταν Έλληνες της διασποράς αλλά κάτοικοι της ελληνικότατης Ίωνίας και του Πόντου που κατοικούσαν εκεί προτού τα τουρκικά φύλα έξ ανατολών κινήθουν προς τη Μεσόγειο και τη Χερσόνησο του Αίμου.**

Παρ' όλα τα προβλήματα που δημιούργησε η αποκατάσταση 1.500.000 προσφύγων στην άμπλωχη και κατεστραμμένη από τον πόλεμο μητέρα-πατρίδα, η εγκατάσταση 650.000 έξ αυτών στη Βόρ. Ελλάδα υπήρξε έπιτυχής και αποτελεσματική. Διότι άφ' ενός οι πρόσφυγες με την πανθομολογούμενη εργατικότητα των «γονιμοποίησαν» την μακεδονική γη και έδωσαν νέα ζωή στο βιοτεχνικό χώρο της Βόρ. Έλ-

λάδας ἀφ' ἑτέρου «θωράκισαν» τὴν Μακεδονία ἐναντι τῆς μόνιμης ἐπιβουλῆς βορείων γειτόνων μας.

Καθ' ὄλο τὸν 19ο αἰώνα καὶ τὶς δύο πρῶτες δεκαετίες τοῦ 20οῦ ὁ ὑπερατλαντικός Ἑλληνισμὸς προώδευσε γύρω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν Ἑλληνικὴ κοινότητα καὶ τοὺς παντοειδῆς Συλλόγους ποὺ ἴδρυσε καὶ δημιούργησε ἔτσι ἰσχυρὰ προγεφυρώματα γιὰ τὴν μελλοντικὴ ἐγκατάσταση καὶ νέων μεταναστῶν. Τὸ δυστύχημα ἦταν ὅτι ὁ ἔθνικὸς διχασμὸς ποὺ ἄρχισε ἐδῶ τὸ 1915 μεταφέρθηκε καὶ στὴν Ἀμερικὴ, τὸν Καναδᾶ καὶ τὴν Αὐστραλία μὲ ἄσχημες συνέπειες γιὰ τὶς μικρὲς κοινωνικὲς ομάδες τοῦ ἀπόδημου Ἑλληνισμοῦ, ποὺ, στὰ ξένα, εἶχαν ἀνάγκη σύμπνοιας, ἐνότητας καὶ ἀγάπης. Ἕνας διχασμὸς ποὺ κράτησε μέχρι τὶς 28-10-1940, ὅποτε ὄλο τὸ ἔθνος τοῦ κέντρου καὶ τῆς διασπορᾶς συνασπίσθηκε ψυχῇ τε καὶ σώματι νὰ ἀντιμετωπίσει τὸ φασισμό γιὰ νὰ ἐπιβιώσει ἀκόμη μιὰ φορᾶ.

Νὰ σημειωθεῖ ὅτι οἱ ἑλληνικὲς νίκες, μοναδικὲς σὲ μιὰ ὑποταγμένη στὸ χιτλερισμὸ Εὐρώπῃ, ἐξύψωσαν τὴν κοινωνικὴ θέση τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν στὶς ὑπερατλαντικὲς χώρες, στὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν Ἀφρική.

3. Μετὰ τὸν πόλεμο καὶ τὴν κατοχὴ ἄρχισε μιὰ ἄλλη περίοδος γιὰ τὴν ἑλληνικὴ διασπορά. Τὴν περίοδο 1945-46 ἔφυγαν γιὰ τὶς ὑπερατλαντικὲς χώρες ὅσοι εἶχαν ἐξασφαλίσαι τὴν πολυπόθητο «πρόσκληση» ἀπὸ συγγενεῖς των. Ἀκόμα ἔφυγαν γιὰ τὴν Δυτ. Εὐρώπῃ ἄτομα ποὺ ἐφοβοῦντο ὅτι θὰ ἐδιώκοντο λόγω γεγονότων τῆς κατοχῆς. Ἡ Γαλλικὴ Πρεσβεΐα τῶν Ἀθηνῶν π.χ. διευκόλυνε τὴν μετάβαση στὴ Γαλλία ἐκατὸ νέων ἐπιστημόνων, πολλοὶ τῶν ὁποίων διέπρεψαν ἀργότερα (Κανδύλης, Ξενάκης, Σεβαστίκογλου κ.λ.π.). Τὴν ἴδια περίοδο (1945-46) ἔχουμε τὴν ἐγκατάσταση στὴν Ἑλλάδα, συμπατριωτῶν μας ποὺ ζοῦσαν σὲ χώρες ποὺ ἐπῆρχοντο καθεστωτικὲς μεταβολές, ὅπως βορειοηπειρωτῶν ἀπὸ τὴν Ἀλβανία, Ἑλλήνων τῆς Γιουγκοσλαβίας, Βουλ-

γαρίας καὶ Ρουμανίας.

Μὲ τὸ τέλος ἐμφυλίου (1949) ἔχουμε τὴν φυγὴ ἀπὸ τὴ χώρα μας καὶ τὴν ἐγκατάσταση στὶς Ἀνατολικὲς χώρες 100.000 ἀτόμων καθὼς καὶ τὴν ἐγκατάσταση 30.000 κατοίκων τῆς Μακεδονίας στὴν τότε Λ.Δ. τῆς Μακεδονίας (Σκόπια). Συγχρόνως οἱ τότε εὐεργετικὲς διατάξεις τοῦ μεταναστευτικοῦ νόμου στὶς ΗΠΑ ἔδωσαν τὴν δυνατότητα σὲ νέους κουρασμένους ἀπ' ὅλα τὰ γεγονότα τῆς περιόδου 1940-49, νὰ καταφύγουν στὴν Ἀμερικὴ, τὸν Καναδᾶ καὶ τὴν Αὐστραλία. Οἱ σκηνές τοῦ ἀποχωρισμοῦ ποὺ διαδραματίζονταν στὶς ἀποβάθρες τοῦ Πειραιᾶ κατὰ τὴν ἀναχώρηση τῶν ὑπερωκεανείων, πέραν τῶν εὐλογων συναισθηματισμῶν ἐπιβεβαίωσαν τὴν ἀδυναμία τῆς μητέρας πατρίδας νὰ θρέψει τὰ παιδιὰ τῆς. Καὶ πράγματι ἡ Ἑλλάδα δὲν μποροῦσε νὰ θρέψει τὰ παιδιὰ τῆς. Μ' ἓνα προϋπολογισμὸ μαμουῦθ γιὰ τὶς ἐνοπλῆς δυνάμεις -λόγω τῶν κινδύνων ποὺ ποτὲ δὲν ἐξελίπαν- μὲ ἀγροτικὸ πληθυσμὸ νὰ καλύπτει τὸ 54% τοῦ ἐνεργοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας καὶ μὲ εἰσόδημα 300 δολ. κατὰ κεφαλὴν, ἡ μετανάστευση ἔφθασε νὰ θεωρεῖται εὐλογία.

Μία ἄλλη μορφή μετανάστευσης, ἔστω καὶ ἐν μέρει προσωρινή, παρουσιάσθηκε κατὰ τὴν δεκαετία τοῦ 1950 καὶ ἦταν ἡ μετάβαση νέων ἐπιστημόνων στὶς ἐπιστημονικὰ προηγμένες χώρες γιὰ εὐρύτερες σπουδές. Φαινόμενο ποὺ συνεχίζεται μὲ αὐξητικὸς ρυθμὸς μέχρι τὶς μέρες μας. Οἱ ὑποτροφίες τοῦ ΙΚΥ, τῶν ξένων πανεπιστημίων, τὰ διάφορα ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα ἔδωσαν τὶς δυνατότητες στὶς ξένες χώρες νὰ «ἀλιεύουν» ἐγκεφάλους ἀπὸ τὴ χώρα μας. Ἡ ἀπόκτηση σπανίων ἐιδικοτήτων, τὰ παρεχόμενα ἄφθονα μέσα δι' ἐρευνητικὸς σκοποὺς καὶ ἡ δημιουργία οἰκογενειῶν στὴν ἀλλοδαπὴ ὑπῆρξαν μερικὲς ἀπὸ τὶς αἰτίες γιὰ νὰ αὐξηθεῖ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑψηλοῦ ἐπιπέδου ἐπιστημόνων τῆς διασπορᾶς.

Οἱ ἀνάγκες τῶν ἀνθρακωρυχείων τοῦ Βελγίου στὶς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ

'50 και η πορεία της γερμανικής οικονομίας προς το «γερμανικό θαύμα» ήταν οι κύριες αφορμές να εγκατασταθούν στο Βέλγιο και την τότε δυτική Γερμανία άνω των 630.000 ατόμων από τη Μακεδονία και τη Θράκη. Η μετανάστευση Ελλήνων αγροτών και εργατών συνεχίστηκε στην Έλβετία, Σκανδιναβία, τις χώρες της Μπενελούξ καθ' όλη τη δεκαετία του 1960. Κατά τη δεκαετία αυτή κατασκευάστηκαν στον τόπο μας μεγάλα έργα υποδομής (εργοστάσια λιπασμάτων, διυλιστήρια, σακχαρουργεία κ.λ.π.) που κράτησαν εργατικά χέρια στην πατρίδα και έπληθε μία σημαντική ανάλυση του μεταναστευτικού ρεύματος που στις αρχές της δεκαετίας είχε λάβει έκρηκτικές διαστάσεις κυρίως στις ακριτικές περιοχές.

Αντιθέτως από το 1955 αρχίζουν οι απελάσεις των Ελλήνων της Κωνσταντινουπόλεως (μετά τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου) της Ίμβρου και της Τενέδου, ατόμων που ζούσαν εκεί επί αιώνες και η παραμονή των ήταν έγγυμνη από διεθνείς συνθήκες. Μετά τον θάνατο του Στάλιν (1953) έχουμε παλιννοστίσεις Ελλήνων της τότε ΕΣΣΔ που είχαν εξοριστεί στο Ούζμπεκιστάν και το Καζακστάν και τους επετράπη μὲν να επιστρέψουν στις εστίες των χωρὶς ὅμως να ἔχουν πλέον τις περιουσίες τους. Γι' αυτό και οι περισσότεροι προτίμησαν να ἔλθουν στην Ελλάδα, ἐνῶ γιὰ ὄσους ἀπέμειναν ἐλλόχευε ὁ κίνδυνος τοῦ ἐκρωτισμοῦ, κίνδυνος πού ἀπεδείχθη ὑπερβολικός, ἂν κρίνει κανεὶς ἀπὸ τὴν ποιότητα τῶν ἀφικνουμένων τώρα Ἑλλήνων τοῦ Πόντου. Τὸ 1964 ἔχουμε τὴν ἐκδίωξη τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Αἰγύπτου (100.000 ἄτομα) παρὰ τὰς περὶ τοῦ ἀντιθέτου διαβεβαιώσεις τῶν Αἰγυπτιακῶν ἀρχῶν λόγῳ τῆς μὴ ἐμπλοκῆς τῶν Ἑλλήνων τῆς Αἰγύπτου στὰ γεγονότα τοῦ 1956 καὶ τῆς βοήθειας πού παρέσχον οἱ Ἕλληνες πλοηγοὶ κατὰ τὴν κρίση τοῦ Σουέζ. Τὴν ἴδια περίοδο ἀρχίζει ἡ «ἐξοδος» Ἑλληνοκυπρίων στὴν Ελλάδα καὶ τὴν Βρετανία. Τέλος ἔχουμε τὴν ἐκδίωξη τῶν 20.000 Ἑλλήνων τοῦ Ζαΐρ καὶ σημαντικοῦ

ἀριθμοῦ ἐκ τῶν 120.000 τῆς Νοτίου Ἀφρικής.

Μὲ τὸ τέλος τοῦ γερμανικοῦ «θαύματος» καὶ τὶς δύο πετρελαϊκὲς κρίσεις οἱ χώρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἄρχισαν νὰ χορηγοῦν κίνητρα γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοὺς ξένους ἐργάτες. Πολλοὶ βορειοελλαδίτες μετανάστες ἐπωφελήθηκαν τῶν κινήτρων καὶ μαζί μὲ τὶς οικονομίες 20-30 ἐτῶν σκληρῆς ἐργασίας ἐπέστρεψαν καὶ δημιουργοῦσαν μικροεπιχειρήσεις. Τὰ παιδιὰ τῶν ὅμως μορφωμένα στὴ Δυτ. Εὐρώπη, ἐπιστήμονες ἤδη καὶ ἐπιχειρηματίες, μὲ μικτοὺς γάμους, πολλὰ φορὲς, ἔμειναν γιὰ πάντα στὴ δευτέρα πατρίδα τῶν. Ἄλλη παλιννόστηση ἔχουμε τὰ τελευταῖα 15-20 χρόνια μὲ τοὺς πολιτικὸς πρόσφυγες ἀπὸ τὶς Ἀνατολικὲς χώρες, ἀφοῦ ρυθμίσθηκαν τὰ συνταξιοδοτικὰ τῶν θέματα.

Τέλος, τὰ τελευταῖα δύο-τρία χρόνια ἔχουμε τὴν ἡμιμόνιμη ἐγκατάσταση Βορειοηπειρωτῶν καὶ τὸ κύμα τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου. Οἱ τελευταῖοι, κατὰ μεγάλο ποσοστὸ, παλινδρομοῦν μεταξὺ Ἑλλάδας καὶ Ρωσίας, διότι ἀντικειμενικὲς δυσκολίες πού συναντοῦν ἐδῶ τοὺς ἐμποδίζουν νὰ πάρουν ὀριστικὲς ἀποφάσεις.

Τελειώνουμε μὲ μερικὲς σκέψεις καὶ συμπεράσματα:

Ὁ ἀπόδημος Ἑλληνισμὸς εἶναι μιὰ πραγματικότητά πού ἄρχισε νὰ δημιουργεῖται πρὶν ἀπὸ ἑννέα αἰῶνες. Στὰ δέκα ἐκατομμύρια τῶν Ἑλλήνων τῆς πατρίδας πρέπει νὰ ὑπολογίζουμε 4-5 ἐκατομμύρια ἀπόδημους, πού ζοῦν σὲ 80 χώρες τῆς Γῆς. Οἱ περισσότεροι (1.000.000 - 2.500.000) ζοῦν στὴν Ἀμερικὴ καὶ οἱ λιγότεροι (20) στὴν Παραγουάη, Γουατεμάλα, Ἰσημερινό, Μοζαμβίκη, Τόγκο καὶ Τσάντ. Οἱ περισσότεροι, τῶν νεωτέρων ἡλικιῶν, εἶναι λαμπρὰ ἀποκατεστημένοι καὶ ἀποτελοῦν τοὺς πρέσβεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Ἑλληνισμὸς αὐτὸς πρέπει νὰ μείνει στὴ χώρα πού διάλεξε γιὰ δευτέρα πατρίδα του. Θὰ πρέπει νὰ ἀπο-

φύγουμε κάθε άλλη συρρίκνωση του Έλληνισμού.

Η μητέρα-πατρίδα θα πρέπει να είναι άρωγος στην προσπάθεια του απόδημου έλληνισμού να επιβιώσει και να αποφεύγει να αναμιγνύεται στα έσωτερικά των κοινοτήτων του έξωτερικού. "Όπως αποδεικνύεται από τα συνέδρια των αποδήμων, αυτοί θέλουν την μόνιμη συμπαράσταση (κυρίως ήθικη και πνευματική) της πατρίδας, ή όποια όμως τους θυμάται όταν πρόκειται να τους χρησιμοποιήσει για την υποστήριξη των έθνικών θεμάτων (Κυπριακό, Σκοπιανό κ.λ.π.). Πρὸς Θεοῦ να μὴν διαρραγεῖ τὸ σύμπλεγμα Κοινότης-Έκκλησία.

Η πρόσφατη κατάργηση του Ύφυπουργείου 'Απόδημου Έλληνισμού ὑπῆρξε πλήγμα για τους απόδημους. Η ὑπάρχουσα Γεν. Γραμματεία του 'Απόδημου Έλληνισμού θα πρέπει να αναζητήσει τὸν γιὰ πολλοὺς λόγους «κρυμμένο» Έλληνισμό π.χ. τοὺς Σαρακατσαναίους τῆς Βουλγαρίας, τοὺς Έλληνες πὸν κατὰ τὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου κατοικοῦσαν στὴν Π.Γ.Μ. (Σκόπια) τοὺς Έλληνες τῆς Κ.Α.Κ. καὶ ὅπου ἄλλοῦ.

Τὸ θέμα τῆς ἐπανεένταξης τῶν παλιννοστοῦντων δὲν εἶναι μόνο ὑλικό. Βεβαίως ἀπαιτεῖται πρῶτα νὰ λυθοῦν τὰ θέματα τῆς ἐργασίας, τῆς κατοικίας ἀλλὰ ἀπαιτεῖται συγχρόνως καὶ ἡ ψυχολογικὴ ὑποστήριξη ἀπὸ ἱερεῖς, κοινωνικοὺς λειτουργοὺς, ψυχολόγους καὶ δασκάλους. Οἱ παλιννοστοῦντες ἔχουν ἰδιαιτερότητες ἀνάλογα μὲ τὴ χώρα πὸν ἔζησαν, τὸ κοινωνικὸ καθεστῶς στὸ ὁποῖο ἀνατράφηκαν κ.λ.π. Ἄλλη ἀντιμετώπιση ἀπαιτεῖται γιὰ τοὺς Έλληνες τῆς Γερμανίας πὸν ἔζησαν σὲ καθεστῶς ἐλεύθερης οἰκονομίας καὶ σὲ οἰκονομικὰ ἀνεπτυγμένη χώρα ἐνῶ συγχρόνως ταξίδευαν κάθε χρόνο στὴν Ελλάδα καὶ ἄλλη ἀπαιτεῖται γιὰ

τοὺς Έλληνοπόντιους τῆς τέως ΕΣΣΔ πὸν δὲν εἶχαν γνωρίσει τὴν πατρίδα των καὶ ἀπομονωμένοι ἐπὶ δεκαετίες γαλουχήθηκαν μὲ μιὰ ἐξωραϊσμένη εἰκόνα τῆς Ελλάδας καὶ τώρα προσγειώνονται σὲ μιὰ πραγματικότητα πολὺ σκληρῆ. Ἄλλὰ καὶ ἐμεῖς ὡς ἄτομα νὰ βοηθήσουμε στὴν ἐπανεένταξη τῶν ὄσων συμπατριωτῶν μας, πὸν γιὰ διάφορους λόγους ἐπέστρεψαν στὴν πατρίδα, ἀντιμετωπίζοντάς τους ὡς ἀδελφούς, μὲ ἴσα δικαιώματα πάνω στὸ κομμάτι αὐτὸ τοῦ πλανήτη πὸν λέγεται Ελλάδα.

ΓΕΩΡΓ. ΑΧ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βακαλόπουλος Ε.**: Ἄν. Νέα Έλληνικὴ Ἱστορία 1204-1985, Θεσσαλονίκη, 1993.
- Γεν. Γραμ. Ἀποδ. Έλληνισμού:** Ἀ' Παγκόσμιο συνέδριο ἀπόδημου Έλληνισμού, Ἀθήνα 1985.
- Dakin Douglas:** Ἡ Ἐνοποίηση τῆς Ελλάδος (1770-1923), Ἀθήνα 1989.
- Δημητρακόπουλος Οδ.:** Τὸ μεγάλο κύμα τῆς μετανάστευσης Ἑλλήνων στὴν Ἀμερικὴ, Ἀθήνα 1988.
- Διδάνη Λένα:** Ελλάδα καὶ Μειονότητες, Ἀθήνα 1995.
- Έθν. Κέντρο Κοινων. Έρευνῶν (ΕΚΚΕ):** Ἀπόδημοί Έλληνες, Ἀθήνα 1972.
- Κασιμάτη Κ.:** Μετανάστευση, Παλιννόστηση: Ἡ προβληματικὴ τῆς δευτέρας γενιᾶς, Ἀθήνα 1984.
- Κούγκου Έλ.:** Ἡ Ὁρθόδοξος Μονὴ Εὐγενῶν Ἑλληνίδων Βενετίας, Ἀθήνα 1965.
- Miller William:** Ελλάδα 100 χρόνια ἐλεύθερου βίου, Ἀθήνα 1993.
- Παπανδριανὸς Ἰω.:** Οἱ Έλληνες ἀπόδημοί στὶς Γιουγκοσλαβικὲς χώρες (18ος-20ος αἰῶν) Θεσ/νίκη 1993.
- Τοντόρωφ Νικολά:** Ἡ Βαλκανικὴ πόλη 15ος-19ος αἰών, Ἀθήνα 1986.
- Τσιριντάνης Ἀλέξ.:** Ἐμεῖς οἱ Έλληνες, Ἀθήνα 1992.
- Χασιώτης Ι. Κ.:** Ἐπισκόπηση τῆς Ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς διασποράς, Θεσ/νίκη 1993.
- Ψυρούκης Ν.:** Τὸ νεοελληνικὸ παροικιακὸ φαινόμενο, Ἀθήνα.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΗ

Ὁ ἄνθρωπος ζεῖ στήν ἀναγκαιότητα τοῦ φυσικοῦ κόσμου καί στό χωρο τῆς πνευματικῆς πτώσης, γι' αὐτό περιορίζεται ἀπό τή φθορά καί τὸ θάνατο. Ὅταν ὅμως λυτρωθεῖ ἀπό τὰ δεσμά αὐτά, ἀποδεσμεύεται ἀπό τήν ἀναγκαιότητα καί ζεῖ στήν πνευματική ἐλευθερία, ἡ ὁποία μεταμορφώνει τὸν ἄνθρωπο σὲ πρόσωπο. Ἀπελευθερώνεται ἀπό τὸ «φυσικό γίγνεσθαι» καί γίνεται προσωπικότητα, ἡ ὑψηλότερη καί τελειότερη μορφή ζωῆς. Κοινωνεῖ μὲ τὸ πνεῦμα, πιστεύει σὲ ἀξίες, θέτει αὐτόνομα σκοποὺς στή ζωὴ καί ἀγωνίζεται γιὰ τὴν πραγματοποίησή τους. Ὁ ἄνθρωπος μὲ ἐσωτερικὴ ἐλευθερία δρᾷ ὡς ὑπεύθυνο πρόσωπο μέσα στὸν πνευματικὸ κόσμο. Τὸν κόσμο αὐτὸν κατανοοῦμε μὲ τὴ λογικὴ καί μὲ τὴν πίστη ποὺ μᾶς ἀνοίγει νέους ὁρίζοντες. Ὁ ἄνθρωπος ποθεῖ τὴν ὑψιστὴ χαρὰ καί εὐτυχία, τὴν ὑπέρτατη ἀλήθεια, τὴν ἀπόλυτη δικαιοσύνη καί τὴν ἀνυπόκριτη ἀγάπη. Ἡ γῆ δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ πλήρως καί αἰσθάνεται μιὰ ἀνώτερη δύναμη νὰ τὸν προσανατολίζει καί νὰ τὸν ἀνυψώνει. Γίνεται καινούργιος ἄνθρωπος, πνευματικός. Ὁ λόγος δὲν σκέπτεται μόνο τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ τὸν ὑπερβαίνει καί φθάνει στὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ. Ἡ σκέψη πληροῦται καί φωτίζεται, ἡ βούληση στηρίζεται καί ἀναπαύεται στήν ἐν Χριστῷ ἐλευθερία καί στήν πίστη. Ὁ ἄνθρωπος τελειώνεται μέσα στήν ἀλήθεια τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Ἡ ἐν Χριστῷ ἐλευθερία βιώνεται μὲ τὴν μεταμόρφωση καί ὑπέρβαση τοῦ κόσμου. Εἶναι ἡ ἀπάρνηση τοῦ κατώτερου ἑαυτοῦ, ἡ λύτρωση ἀπὸ τὸν ἀτομισμὸ καί τὴ φιλαυτία καί ἡ ἄρση τοῦ σταυροῦ τῶν δυσκολιῶν, τῶν πόνων καί τῶν παθῶν. Γιὰ τὴ διασφάλιση τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας ἀπαιτεῖται τιτάνιος ἀγώνας καί ὑπεράνθρωπη προσπάθεια. Μόνο ὁ Χριστὸς παρέ-

χει ἐλευθερία μὲ ἐσχατολογικὸ χαρακτήρα καί ἐπανατοποθετεῖ τὸ αὐτεξούσιο στήν «κατ' εἰκόνα καί ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ» δημιουργία μὲ τὰ ιδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς νόησης, τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀγάπης.

Στὸ ἔργο τῆς λύτρωσης, τῆς τελείωσης καί θέωσης τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἐλεύθερη συνεργασία του εἶναι μεγάλης σπουδαιότητας. Ἡ ἐλευθερία θέτει τὸν ἄνθρωπον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Μ' αὐτὴν αἰσθάνεται ὅτι εἶναι προσωπικῶς ὑπεύθυνος ἐναντι τοῦ Δημιουργοῦ του. Αὐτὸς ἀποφασίζει καί ἐκλέγει τὴν παραμονή του στὸν Θεὸ καί τὴν πραγμάτωση τῆς ἀρετῆς, τοῦ ἀγαθοῦ καί τοῦ ἀγίου. Στὴν προσπάθειά του αὐτὴ βοηθεῖται βέβαια ἀπὸ τὸ ἔλεος καί τὸν φωτισμὸ τοῦ Θεοῦ, τὴ θεία Χάρη. Ὁ Θεὸς θέλει νὰ σωθοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καί ἡ θεία Χάρη ἐκφράζει αὐτὴν τὴ σωστικὴ θέλησή Του. Παρὰ ταῦτα ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὴ σωτηρία του δὲν εἶναι καθόλου παθητικὴ. Ἡ ἐλευθερία καί ἡ θεία Χάρη συνεργάζονται ἀρμονικά. Ἡ θεία Χάρη δὲν δεσμεύει, γιατί ὅπως τονίζει καί ὁ ἱερός Ἀγουστίνος, ἀπλῶς φωτίζει τὸν νοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἐμπνέει τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ ἀγαθὸ καί ἐνισχύει τὴ θέλησή του. Οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας μας τονίζουν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἀναγκάζει αὐτὸν ποὺ θέλει νὰ ἐπωφεληθεῖ τὴ χάρι Του. Ὁ Ὁριγένης λέγει: «Ἡ Χάρη ἀπευθύνεται σ' ὅλους, ὁ ἄνθρωπος ὅμως τὴν ἀποδέχεται ἢ τὴν ἀπορρίπτει». Καί ὁ Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος «εἶναι ἀνάγκη ἢ Χάρη νὰ συμπλακεῖ μὲ τὴ φύση γιὰ νὰ σωθεῖ ὁ ἄνθρωπος». Ἐνῶ ὁ Κλήμης μᾶς λέγει «ὁ ἄνθρωπος σώζεται μὲ τὴν πίστη καί τὴ θεία Χάρη». Ἡ θεία Χάρη εἶναι ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ χωρὶς καμιά δέσμευση. Αὐτὴ συνεργάζεται μυστηριωδῶς μὲ τὴν ἐλευθερία. Οἱ ἐνέργειες καί οἱ πράξεις μας δὲν κρίνονται

αὐτὲς καθ' ἑαυτὲς ὡς γεγονότα, ἀλλὰ σὲ σχέσηη μὲ τὴ θέληση τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἐπιβεβαιώνει τὴν ὑπαρξὴ μας. Ὁ φιλόσοφος Βίγαν λέγει «θέλω, ἄρα ὑπάρχω». Ὁ Θεὸς δὲν ἐπεμβαίνει στὴ θέλησή μας. Ὁ ἱερός Μακάριος συνοψίζοντας λέγει: «*Ἡθεία Χάρις εἶναι προτρεπτικὴ τῆς θέλησης καὶ ὄχι ἀναγκαστικὴ δύναμις. Δὲν ὑποχρεώνει τὸν ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος ὑπεύθυνα κρίνει καὶ ἀποφασίζει*». Ἡ ἐλευθερία τῆς θέλησης μὲ τὴ θεία Χάρις φαίνεται ὅτι ἀντιμάχονται μετὰξὺ τους. Ἡ παρεξήγηση καὶ ἡ διαφορὰ ὀφείλεται στὸ ξεκαθάρισμα τοῦ τί εἶναι δικό μας. Ἡ ἀπάντηση βρῖσκεται στὴν παράδοξη ἀλήθεια: «Ὅλα εἶναι δικά μας ἀκριβῶς ἐπειδὴ ὅλα εἶναι τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἂν ὅλα δὲν ἦταν δικά Του, ποτὲ δὲν θὰ ἐγίνοντο δικά μας. Ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς δίνει, τὴν ἐλευθερία μας κ.λ.π., γίνεται κατὰ κάποιον τρόπο προσωπικὰ δικό μας.

Ἄς δοῦμε τώρα σὲ συντομία τί πίστευαν οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἐλευθερία. Ὁ Εἰρηναῖος λέγει: «*Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀρχαῖος νόμος. Εἶναι στοιχεῖο συγγενείας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν. Ἀκόμη, ἀπὸ τὸν Θεὸ δὲν προέρχεται κανεὶς καταναγκασμὸς καὶ ἡ ἐλευθερία ἐξαιρεῖ τὴν ἀρετὴ*». Ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας λέγει: «*Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἡ καλλίστη μοῖρα τῆς θείας εἰκόνας μέσα μας*». Ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς λέγει: «*Ἡ ἐλευθερία εἶναι τιμὴ πρὸς τὸν ἄνθρωπο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ*». Ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης λέγει «*Ἡ ἐλευθερία εἶναι τὸ κάλλιστον καὶ τιμιώτατον τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δωρηθέντων ἀγαθῶν*». Ὁ ἱερός Χρυσόστομος μετὰξὺ τῶν ἄλλων λέγει: «*Ὁ Θεὸς ἐπλασε αὐτεξούσιο τὸν ἄνθρωπο· ὁ καθένας εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὶς πράξεις του. Ὅλα τὰ κακὰ πηγάζουν ἀπὸ τὴ θέλησή μας, γιὰτὶ εἴμαστε ἐλεύθεροι καὶ δὲν ἀναγκάζομαστε ἀπὸ τὴν εἰμαρμένη*». Οἱ πατέρες δέχονται ὅτι ὄντολογικὰ ὑπάρχει τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ καλὸ, ἐνῶ ἡ κακία καὶ τὸ κακὸ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴ φύση, εἶναι πάθη καὶ ἀρρώστειες τῆς

ψυχῆς. Πιστεύουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὅλα τὰ ἀποφασίζει καὶ τὰ κάνει μὲ τὴ θέλησή του. Ἡ θέληση, λέγουν, ἔχει τὴν εὐθύνη, γιὰτὶ εἶναι ὁ ἀγωγός, μέσα ἀπὸ τὸν ὁποῖο διοχετεύεται τὸ κακὸ καὶ ἔρχεται ἡ ἀμαρτία. Ἡ ἀξία τῆς θέλησης ἐγκείται στὴ θεοείδεια. Ἡ θέληση ὅμως φθείρεται ἀπὸ τὴν ἀμαρτία, ἡ ὁποία ἤλθε μὲ τὴν πώση. Ἐτοί ὁ ἄνθρωπος δελεάζεται ἀπὸ τὴν κακία, ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν πονηρία καὶ κάνει μόνος του τὸ κακὸ.

Ὁ ἄνθρωπος ζεῖ στὸ χωρὸ τῆς ἐλευθερίας καὶ μὲ τὴ θέλησή του κάνει τὸ καλὸ ἢ τὸ κακὸ. Ἡ θέλησή του εἶναι ἐλεύθερη, ὅταν δὲν ὑποδουλώνεται στὶς κακίες καὶ στὰ πάθη. Ὁ Πυθαγόρας λέγει: «*Ἐλεύθερον ἀδύνατον εἶναι τὸν πάθει δουλεύοντα καὶ ὑπὸ παθῶν κρατούμενον*». Εἶναι ἀδύνατον δηλαδὴ νὰ εἶναι ἐλεύθερος αὐτὸς ποὺ ὑποδουλώνεται στὰ πάθη καὶ κυριαρχεῖται ἀπὸ αὐτά. Ἐνῶ ὁ Κύριος λέγει: «*...πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δούλος ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας*» (Ἰωάν. η' 34).

Ἡ συνειδητὴ αὐτεξουσιότητα ὀδηγεῖ στὴν πνευματικὴ ζωὴ. Ὁ ἄνθρωπος ὡς πρόσωπο ἀπελευθερώνεται, γίνεται πιὸ ἀνθρώπινος «*κατ' εἰκόνα Θεοῦ*» καὶ πλησιάζει τὸν Θεό. Προχωρεῖ στὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὸ ἐγὼ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου τούτου καὶ μὲ τὴν ἐνάσκηση τῆς θεανθρωπίνης προσωπικῆς σχέσης τῆς ἀγάπης. Ὡς πρόσωπο ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὸν ἀτομισμὸ καὶ συνειδητοποιεῖ τὴν εὐθύνη του μέσα στὴν κοινωνία.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι αὐτεξούσιος καὶ κινεῖται κατὰ προαίρεση, τὴν ὁποία ταυτίζει μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Βέβαια συμμορφώνεται μὲ τὴ φυσικὴ ἀναγκαιότητα καὶ ὑπακούει στὴ θεία Πρόνοια ποὺ καλύπτει τὰ «ὀρισμένα» καὶ τὰ «ἐνδεχόμενα». Ὁ φιλόσοφος Ψελλὸς ἀναγνωρίζει ὅτι τρεῖς δυνάμεις κυβερνοῦν τὸν ἄνθρωπο: ἡ πρόνοια, ἡ φυσικὴ ἀναγκαιότης καὶ ἡ προαίρεση. Ἡ προαίρεσή του ὅμως ἔχει μεταφυσικὴ τὴν ἀρχὴ τῆς.

Ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια βρῖσκεται μέσα στὸ χωρὸ τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἀλήθεια τοῦ

Εὐαγγελίου ἐλευθερώνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ κόσμου, τὸν ἐξυψώνει καὶ τὸν εἰσάγει σὲ μιὰ νέα ζωὴ «ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι». Γι' αὐτὴ τὴν ἀνώτερη ἐλευθερία τῆς ψυχῆς μᾶς ὁμιλεῖ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος: «Γνώσαθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» (Ἰωάν. η' 32).

Ἡ ἐλευθερία κυριαρχεῖ στὸ πνεῦμα ποὺ διέπει τὸ Χριστιανισμό. Ἀδελφωμένη μὲ τὸν Χριστιανισμό σφραγίζει τὴν ἀπεριόριστη πνευματικὴ ἄνοδο τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Θεός, ὁ Ὡν εἶναι πρόσωπο, καὶ ὡς πρόσωπο εἶναι πνεῦμα μὲ τὰ κατηγορήματα τῆς ἀγαθότητας, τῆς ἀγάπης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀλήθειας. Αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ποῦ εἶναι ἡ μυστικὴ καὶ ἄρρητη πραγματοποίηση τῆς ἐλευθερίας, καλεῖται ὁ πιστὸς νὰ ὁμοιάσει. Ὁ Χριστιανὸς στὴ ζωὴ του κυνηγᾷ τὴν ἐλευθερία, τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἀλήθεια. Αὐτὰ τὸν χαρακτηρίζουν καὶ τὸν πληροῦν. Ἡ ἐλευθερία προσφέρεται ὡς μυστήριον ὑπαρξῆς. Εἶναι αὐτοσυνειδησία, γνώση τῶν ἄλλων καὶ προσωπικὴ σχέση μὲ τὸν Θεό. Στὸ Χριστιανισμό ἡ ἐλευθερία εἶναι «κατ' εἰκόνα» τῆς θείας ἐλευθερίας καὶ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὸ πνεῦμα. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος γράφει: «Ὁ Κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν· οὗ δὲ τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία» (Β' Κορ. γ' 17). Ἐδῶ ἡ ἐλευθερία ἀναφέρεται στὸ πνεῦμα ἀπ' ὅπου ἀντλεῖ καὶ τὴν ἀξία τῆς. Ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία εἶναι δεμένη μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς τὴν προσφέρει, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καλεσμένος στὴν ἐλευθερία καὶ δὲν εἶναι «καταδικασμένος νὰ εἶναι ἐλεύθερος», ὅπως πιστεύει ὁ Sartre. Ὁ ἄνθρωπος ὑπακούει, ἐμπιστεύεται τὸν Θεὸ καὶ πραγματοποιεῖ τὴν ἐλευθερία του μέσα στὴν Ἀλήθεια. Ἡ ὑπακοὴ στὸν Θεὸ καὶ ἡ ἐλευθερία μπορεῖ νὰ φαίνονται ἀντιφατικά. Αὐτὴ ὅμως ἡ ὑποταγὴ στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀπόλυτη Ἀλήθεια καὶ ἡ σωτήρια σοφία.

Ἡ ἐλευθερία δὲν καταλύεται, ἂν δοῦμε τὸν Θεὸ ἔξω ἀπὸ τὴ ροὴ τῶν γεγονότων καὶ

ἀπὸ τὶς διαστάσεις τοῦ χωροχρόνου. Ὁ Θεὸς εἶναι ὁ Ὡν, Παντοδύναμος, Πανάγαθος, Πάνσοφος καὶ Παντογνώστης. Ὁ Θεὸς δὲν προσδιορίζει τὰ πράγματα καὶ τὴν ἐξελιξή τους. Ἀπλῶς τὰ γνωρίζει στὸ αἰώνιον Παρὸν ἐπειδὴ εἶναι Πάνσοφος καὶ Παντογνώστης. Ἡ γνώση δὲν προσδιορίζει τὰ πράγματα. Παράδειγμα: ὁ φυσικὸς γνωρίζει τὴν πορεία ἐνὸς φαινομένου, δὲν τὸ προσδιορίζει, γνωρίζει ὅτι μετὰ τὴν ἀστραπὴ θὰ ἀκούσει τὴ βροντὴ. Τὴ βροντὴ δὲν τὴν προσδιορίζει, γνωρίζει ὅμως ὅτι θὰ ἀκολουθήσει. Ὁ Θεὸς θέλει, ἐπειδὴ ἀγαπᾷ τὸν ἄνθρωπο, νὰ κάνει τὸ καλὸ καὶ τὸ ἀγαθόν. Δὲν προσδιορίζει ὅμως τὴν προαίρεσή του, γιατί τότε ἡ ἀρετὴ του δὲν θὰ ἔχει ἀξία. Ἡ ἀρετὴ προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ αὐτεξούσιό του.

Τὸ αὐτεξούσιο βοηθεῖ καὶ κατεθύνει τὸν ἄνθρωπο νὰ πάρει τὴ σωστὴ θέση μετὰ τῶν δυνάμεων τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ τοῦ μέλλοντος. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ὑποστηρίζει, ὅπως καὶ ὁ Σωκράτης, ὅτι «οὐδεὶς ἐκὼν κακός», ἤτοι κανεὶς δὲν εἶναι κακὸς μὲ τὴ θέλησή του. Ὁ Παῦλος ὅμως ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ κακὸ εἶναι ριζωμένο στὴ φύση μας καὶ γι' αὐτὸ δὲν κάνουμε αὐτὸ ποῦ θέλουμε (Ρωμ. ζ' 19-24) ἂν καὶ ἡ φωτισμένη νόσή μας γνωρίζει τὸ καλὸ καὶ τὸ ἀγαθόν. Ὁ Σωκράτης πιστεύει ὅτι ἡ κακία εἶναι ἀμάθεια καὶ ὁ ἄνθρωπος κάνει τὸ κακὸ ἀπὸ ἄγνοια ἢ πλάνη ἢ λογικὴ ἀτέλεια. Ὁ Παῦλος ἀντιθέτως ἀποδίδει τὴν ἀσυμφωνία μετὰ τῆς θέλησής καὶ πράξης στὴν προγονικὴ ἐνοχὴ ποῦ κληρονομοῦμε τὶς συνέπειές τῆς, ἀπὸ τὴν πτῶση τοῦ ἀνθρώπου ποῦ γέννησε τὴν ἁμαρτία καὶ τὸ θάνατο. Μὲ τὴν πτῶση του ἔχασε τὴν ἐλευθερία του, ἀποξενώθηκε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ μόνος του ὑποδουλώθηκε στὸ κακὸ καὶ στὴν ἁμαρτία. Ἡ ἀπαγόρευση τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς πρωτοπλάστους προϋποθέτει ἐλευθερία. Ἡ ἀπαγόρευση τὸν ἔβαλε σὲ δοκιμασία καὶ ἀγωνία· τότε κατάλαβε τὴ δυνατότητα τῆς ἐλευθερίας του. Ἔτσι γεννήθηκε ἡ προπατορικὴ ἁμαρτία ὡς ἔκφραση ἐλευθερίας καὶ δυνατότητα παράβασης ἐντολῆς.

Ἡ ἁμαρτία δὲν ἦταν σύμφυτη μὲ τὴν ὕπαρξη τοῦ Ἀδάμ, ἀλλὰ ἦλθε ἀπ' ἔξω. Μὲ τὴ θεία Χάρη τώρα ὁ ἄνθρωπος ἐλευθερώνεται καὶ πάλι ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ὅταν συνδέει τὴν θέλησή του μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης τονίζει τὴ θεία προέλευση τῆς ἐλευθερίας: «**Ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλευθεροὶ ἔσεσθε**» (Ἰωάν. η' 36), ἦτοι, ἐὰν λοιπὸν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ σᾶς ἐλευθερώσει, τότε θὰ εἴστε πραγματικὰ ἐλεύθεροι. Αὐτὴ τὴν κατάσταση ἐλευθερίας μέσα στὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ ζεῖ καθημερινὰ ὁ χριστιανός: «**οὐ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία**» (Β' Κορ. γ' 17).

Ἡ πίστη ἀπατεῖ ἐλευθερία γιὰ νὰ ξεπεράσει τὴν ἀμφιβολία, τὸ ἐμπόδιο τῆς σκέψης. Ἡ ἐμπειρική γνώση τοῦ Θεοῦ μὲ κάνει νὰ πιστέψω ἢ θεωρητικὴ ὅμως γνώση μὲ γεμίζει μὲ δισταγμοὺς καὶ ἀμφιβολίες. Κατὰ τὸν Συμεὼν τὸν Νέον Θεολόγον ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ εἶναι θέμα ἐλεύθερης ἐπιλογῆς καὶ δὲν μπορεῖ νὰ συνδέεται ξερὰ μὲ τὴν τήρηση ἐνὸς νόμου. Ἀξία ἔχει ἡ γνώση ποὺ σώζει καὶ ὄχι αὐτὴ ποὺ ἱκανοποιεῖ τὴν περιέργειά μας.

Στὴν ἐλευθερία «**ἐν Χριστῷ**» ὁ πιστὸς ὑποτάσσεται στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ χωρὶς τὴν ἐλεύθερη ἀνταπόκριση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι χωρὶς νόημα.

Ἡ ἐκούσια ὑποταγὴ στὸ θεῖο νόμο ἀποτελεῖ τὸν ὕψιστο βαθμὸ τῆς ἐλευθερίας καὶ καταξιώνει τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἀδελφός Θεὸς Ἰάκωβος τονίζει τὴ συνέπεια αὐτῆς τῆς ὑποταγῆς: «**Ὁ δὲ παρακύψας εἰς νόμον τέλειον τὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ παραμείνας... οὗτος μακάριος... ἔσται**» (Ἰακ. α' 25). Ἡ ἐκούσια ὑπακοὴ στὸ θέλημα καὶ στὸ νόμο τοῦ Θεοῦ εἶναι δεῖγμα πνευματικῆς ὠριμότητος καὶ ἀσφαλίσει τὸν ἄνθρωπο. Σ' αὐτὴν τὴν ἐλευθερίαν ἐν Χριστῷ μᾶς καλεῖ νὰ παραμείνουμε ὁ θεὸς Παῦλος: «**Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν, ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε**» (Γαλ. ε' 1). Ἡ ἐλευθερία ἐν Χριστῷ ἔχει ἐσχατολογικὸ χαρακτήρα, γιὰτὶ ὀλοκληρώνεται μὲ τὸν θάνατο. Ὁ θάνατος μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ φθαρτοῦ κόσμου καὶ μᾶς ὀδηγεῖ στὴν αἰώνια ζωὴ. Ὁ Κύριος μὲ τὴ

σταυρικὴ Του θυσία ἐξαγόρασε τὴν αἰώνια ζωὴ καὶ μὲ τὴν Ἀνάστασή του μᾶς χαρίζει καὶ τὴ δική μας ἀνάσταση.

Ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία εἶναι ἓνα σὺνολο πιστῶν, στὸ ὅποιο κυριαρχεῖ ἡ «**ἐλευθερία τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ**». Αὐτὴ ἡ ἐλευθερία εἶναι χάρισμα τοῦ Θεοῦ στὰ πιστὰ τέκνα Του. Μέσα στὴν ἐκκλησία ὁ ἄνθρωπος δὲν διχάζεται σὲ σῶμα καὶ πνεῦμα, ἐπομένως ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι μιὰ κίνηση καὶ δὲν ἀπευθύνεται στὴ μιὰ μόνο φύση του, ἀλλὰ ἀπευθύνεται στὴν προσωπικότητά του ποὺ ἐνσωματώνεται στὴν ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ποὺ εἶναι τὸ σῶμα Του. Καὶ ἀφοῦ μέσα μας ζεῖ ὁ Θεός, τὸ πλήρωμα τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς, τότε δὲν εἴμαστε «**δούλοι τοῦ νόμου**», γιὰτὶ οἱ ἐντολές ποὺ ἐκτελοῦμε δὲν εἶναι ἐξωτερικὲς ἀλλὰ δικές μας. Τότε ὄντολογικὰ ὑπάρχει μέσα μας ἡ ἐλευθερία, ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ἀγαθό, ἡ δημιουργικὴ ἐνέργεια καὶ ἡ φορὰ πρὸς τὴν τελειότητα. Ἡ ἐκκλησία μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀγιαστικὴ τῆς Χάρη ξαναδημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπο, τὸν ἀποδεσμεύει ἀπὸ τὸ φρόνημα τῆς σάρκας, ἀπὸ τὴ φθορὰ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ χαρίζει τὴν πνευματικὴ ἐλευθερία. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐλέγχει τὸ σαρκικὸ φρόνημα γράφοντας ὅτι «**τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος, τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη**» (Ρωμ. η' 6).

Ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ κακὴ χρῆση τῆς ἐλευθερίας του πέφτει ἠθικὰ καὶ ἁμαρτάνει. Ἡ εὐθύνη του ἀρχίζει μὲ τὴ σκέψη, τὴν ἐκλογή καὶ τὴ συγκατάθεση, δηλαδὴ τὴν παραχώρηση τοῦ πνεύματός του στὴν «**κακία**» στὸν «**πονηρὸ λογισμό**», στὸν «**πειρασμὸ**» στὴν «**προσβολή**». Γιὰ τὸν Χριστιανὸ ἡ ἠθικὴ, τὸ ἀγαθό, ἡ ἀρετὴ, τὰ καλὰ ἔργα, ἡ ἀσκητικὴ ζωὴ, ἡ ἀγιότης, ἔχουν ἀξία, ἂν γίνονται ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τὸν Χριστόν. Τὰ παραπάνω γιὰ τὸν πιστὸ δὲν εἶναι σκοπός, ἀλλὰ μέσα ζωῆς ἐν Χριστῷ, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχει αὐτόνομος ἠθικὴ καὶ αὐτόνομος ἀγαθό.

Τὴν ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐνισχύει καὶ ἡ δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Στὶς καρδιὰς τῶν πιστῶν πρόθυμα καὶ ἐλεύθερα σκηνοῦναι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ μεταμορφώνει τὴν ὑπαρξή. Ἀγιάζεται σῶμα καὶ πνεῦμα. Ὁ Χριστιανὸς ἐγκαταλείπει τὸ βασίλειο τῆς ἀναγκαιότητος καὶ ζεῖ στὸ βασίλειο τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας. Ἐσχατολογικὰ δὲν κυριαρχεῖ πλέον ὁ φυσικὸς καὶ ἀνθρώπινος νόμος. Ὁ νοῦς τοῦ πιστοῦ φωτίζεται, καθαίρεται, ἢ θέλησή του προσανατολίζεται στὸ θεῖο θέλημα, ἡ καρδιά του ἀνυψώνεται, καὶ ἡ ζωὴ του πληροῦται. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ὡς μέλος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἀπελευθερώνεται ἀπὸ τὸν παλαιὸ ἄνθρωπο, ἀνανεώνεται καὶ παραδίνεται ἐλεύθερα στὴ νέα ἐν Χριστῷ ζωὴ.

Ἡ ἐν Χριστῷ ἐλευθερία εἶναι πνευματική, ἀνώτερη καὶ ἐσωτερική. Ὁ Χριστὸς δὲν θέτει στὸν ἄνθρωπο τυπικοὺς κανόνες καὶ νόμους, ἀλλὰ ἀρχές. Γιατὶ οἱ ἀρχές παραμένουν, δίνουν κατευθύνσεις, ἐνῶ οἱ κανόνες σύντομα ἀτονοῦν. Ὅλες οἱ ἐνέργειές μας: προσφορὰ χρημάτων, ἀγαθῶν, χρόνου, λόγου, διδασκαλίας... Ἐπίσης ἡ προσευχή, ἡ νηστεία καὶ ἡ λατρεία δὲν πρέπει νὰ γίνονται κατ' ἀνάγκη, ἐπειδὴ τὸ ζητάει ὁ Νόμος ἢ ἀπὸ καθήκον, γιατί τότε εἶναι μιὰ ὑποχρέωση, ἕνας ζυγός. Οἱ ἐνέργειές μας πρέπει νὰ ξεκινοῦνε ἀπὸ τὴν ἀγάπη, ἀπὸ εὐχαρίστηση νὰ κάνουμε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Κίνητρο τῶν ἐνεργειῶν μας ἡ ἀγάπη ποὺ εἶναι ἀγιότης.

Ἄληθινὰ ἐλεύθερος γίνεται ὁ ἄνθρωπος, ὅταν δώσει τὴν καρδιά του στὸν Θεό. Ὅσο παραδίνεται στὸν Θεὸ καὶ καθοδηγεῖται ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα τόσο περισσότερο γίνεται ἐλεύθερος. Γιατὶ γνώριμα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐλευθερία. Ὅταν νικηθεῖ ἡ φιλαυτία, ὑποταγεῖ ἡ ὑπερηφάνεια, δαμασθοῦν τὰ πάθη, ἀνοίγει ὁ δρόμος στὴ θεία Χάρη καὶ ὁ ἄνθρωπος νικῶντας τὸ θέλημά του ὑποτάσσεται στὴν ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ. Τότε ὁ Θεὸς γεμίζει τὴν ψυχὴ του μὲ

τὴν ἐλευθερία Του καὶ ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἀνώτερος ἀπὸ τὰ γήινα πράγματα καὶ τὶς ἀπειλὲς τοῦ κόσμου δεχόμενος ὅ,τι ὁ Θεὸς τοῦ δίνει καὶ ὅ,τι ὁ Θεὸς θέλει.

Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀγώνας, ἄσκηση καὶ πάλη, πάθος καὶ σταυρός. Ὁ Κάλβος γι' αὐτὸ λέει «θέλει ἀρετὴ καὶ τόλμη ἢ ἐλευθερία». Καὶ ὁ Ρῶσσοσ φιλόσοφος Μπερντιάγεφ γράφει ἡ ἐλευθερία θέλει ἡρωισμό καὶ γι' αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι δὲν τὴν ἀγαποῦν, ἐπειδὴ ἔχει τὶς ἀπαιτήσεις της. Ἡ ἐλευθερία σ' ὅλες της τὶς μορφές: ἐλευθερία κίνησης, μόρφωσης, σκέψης, ἐργασίας, διασκέδασης κ.λ.π. δὲν εἶναι εὐκόλο πράγμα· θέλει δύναμη ψυχῆς καὶ ἀπαιτεῖ θυσίες. Ἡ ἐλευθερία εἶναι τὸ πιὸ κακοποιημένο ἀγαθὸ στὶς μέρες μας, γιατί τὴ θέλουμε στὰ μέτρα μας, νὰ ὑπηρετεῖ τὸ ἐγὼ μας, τὶς ἀδυναμίες μας, τὶς αὐθαιρεσίες μας, τὶς ιδέες μας. Ξεχνοῦμε ὅτι δὲν ὑπάρχει ἡ ἐλευθερία μου, ἀλλὰ ἡ **συνελευθερία μας** καὶ ὅτι ἡ ἐλευθερία τοῦ ἄλλου συνιστᾷ τὸ κριτήριό τῆς ἐλευθερίας μου. Ἡ ἐλευθερία στὴν ἀτομικὴ καὶ αὐθαιρετὴ κατάσταση καὶ χρῆση της τοῦ τύπου «θέλω ὅ,τι θέλω καὶ ὅταν τὸ θέλω» ἢ «κάνω ὅ,τι μοῦ ἀρέσει καὶ ὅταν μοῦ ἀρέσει» ἢ «εἶμαι ἐλεύθερος καὶ κάνω ὅ,τι θέλω», εἶναι ἕνας παραλογισμὸς, μιὰ ὑποδούλωση, ἕνας τύραννος στὴν κοινωνία. Ἡ ἐλευθερία συνυπάρχει μὲ τὴν εὐθύνη, τὸ καθήκον, τὴ δημιουργικότητα καὶ τὴν ἀγάπη. Θεμελιώνεται στὶς ἀξίες: στὸ ἀγαθὸ, στὴ δικαιοσύνη, στὴν ἀλήθεια, καὶ στὴν ἀγάπη. Βιώνεται ὅμως καὶ τελειώνεται μὲ τὴν ἀπόφαση καὶ τὴ δράση.

Ἄνεκτίμητος λοιπὸν θησαυρὸς ἡ ἐλευθερία. Γι' αὐτὸ χρειάζεται νὰ τὸν περιφρουροῦμε στὶς ψυχές μας, γιὰ νὰ τὸν ἔχουμε ὀλόκληρο καὶ ἀσύλητο ἀπὸ τοὺς ὀλοκληρωτισμοὺς τῆς ἄρνησης, τῆς ἀσυνδοσίας, τοῦ καταναλωτισμοῦ καὶ τῆς ἀμαρτίας. «**Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν ἢ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε**». Ἡ προτροπὴ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἄς ἴχη πάντα στ' αὐτιά μας θούριος παιάνας, ἀλλὰ καὶ νικητήρια ἰαχὴ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΥΡΙΚΑΚΗΣ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ Β. ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Β'

III. Πολλά ἐπὶ μέρους ζητήματα θὰ μποροῦσε νὰ ἀπαριθμήσει κανεὶς, γιὰ νὰ τονίσει τίς δύσκολες στιγμὲς ποὺ διέρχεται ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Β. Ἠπείρου ἀπὸ ἓνα καθεστῶς, ποὺ πρόσφατα μάλιστα, στίς, κατ' εὐφημισμὸν, τρίτες ἐλεύθερες ἐκλογές, τῆς 26ης Μαΐου 1996, ἔδειξε τὸ μισαλλόδοξο καὶ μισελληνικὸ προσωπεῖο του, εἰς τρόπον ὥστε οἱ διεθνεῖς παρατηρητὲς τῆς νομιμότητος καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, κατὰ τὴν ἀσκηση τοῦ θεμελίου δικαιώματος τῆς ἐλευθέρως ψήφου, νὰ φύγουν διαμαρτυρόμενοι καὶ ἀπρακτοὶ στὴν ἀσκηση τῶν καθηκόντων τους.

Περαίνοντας λοιπὸν αὐτὴν τὴν παρουσία, ἃς ἐπιτραπῆ, μὲ ὄση δυνατὴ συντομία, νὰ ἀναφερθοῦμε στίς δυνατότητες καὶ τοὺς τρόπους ἐπιλύσεως τῶν ζητημάτων ποὺ ἐπισημάνθησαν.

1. Γιὰ τὸ πολιτικὸ χρέος τοῦ ἐπίσημου Ἑλληνικοῦ Κράτους καλὴ καὶ ἐπαινετὴ εἶναι ἡ ὑπογραφή διμερῶν συμφωνιῶν συνεργασίας κ.λ.π. μὲ τὴν γειτονικὴ Ἀλβανία, ὅπως τὸ «Σύμφωνο Φιλίας, Συνεργασίας καὶ Καλῆς Γειτονίας Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας», ποὺ ὑπεγράφη μεταξὺ τῶν ἀρμοδίων τῶν δύο κρατῶν, κατὰ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Ἑλληνα Προέδρου τῆς Δημοκρατίας στὰ Τίρανα, τὴν 21-3-1996. Ὅμως στὸ σύμφωνο αὐτὸ ἐπισημαίνονται ἀρκετὲς παγίδες γιὰ τὴν ἑλληνικὴ πλευρὰ καὶ πλεονεκτικὴ μεταχείριση τῶν ἀλβανικῶν συμφερόντων. Δὲν θέτουμε σήμερα ζήτημα ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος, ἀφοῦ γι' αὐτὸ ἄλλοι εἶναι ὑπεύθυνοι νὰ ἀποφασίσουν, ὅπως προαναφέρθηκε. Ὅμως ἡ δήλωση στὸ προοίμιο τοῦ Συμφώνου «περὶ σεβασμοῦ τῆς κυριαρχίας, τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ἐδαφικῆς ἀκε-

ραιότητος ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν» πρέπει νὰ προβληματίσει τὴν Ἑλληνικὴ Βουλὴ, ὅταν θὰ ἔλθει ἡ ὥρα τῆς ἐπικυρώσεως τῆς σχετικῆς συμφωνίας.

Ἐπίσης ἡ ἰσότης ἐναντι τῆς Ἐν. Εὐρώπης καὶ τῶν Διεθνῶν Ὄργανισμῶν, δὲν διασφαλίζει τὴν ἐκ μέρους τῆς Ἀλβανίας ἐλευθέρως ἀσκηση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἐκφράσεως, ἐκπαιδεύσεως, θρησκευτικῆς λατρείας κ.λ.π. ἐκ μέρους τῶν πολιτῶν τῆς Ἀλβανίας καὶ μάλιστα τῶν ὁμογενῶν καὶ ὀρθοδόξων τῆς Β. Ἠπείρου ἢ τοῦ ὑπολοίπου τῆς χώρας αὐτῆς. Ἐνα ἀκόμη σημεῖο αὐτοῦ τοῦ Συμφώνου ποὺ πρέπει νὰ προσεχθῆ (ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Γεν. Ἐπιθεωρητῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐπὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν στέλεχος τοῦ «Πανελ. Συνδέσμου Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος» Ἀπόστ. Παπαθεοδώρου) εἶναι τὸ σχετικὸ ἄρθρο τοῦ Συμφώνου, ποὺ ὁμιλεῖ γιὰ «τὴν ἄρση ἐμποδίων στὴν ἀπόλαυση τῶν δικαιωμάτων τῶν μουσουλμάνων-Τσάμηδων τῆς Θεσπρωτίας, ὑπηκόων στὴν ἐπικράτεια τοῦ ἄλλου κράτους». Εἶναι ἡ ἐξοργιστικὴ, ὅπως προαναφέρθηκε ἀνακίνηση ἀνυπάρκτου θέματος, σὲ ἀντιπερισπασμὸ, ἴσως, τῶν ἀξιώσεών μας, γιὰ ἰσοτιμία καὶ προστασία τῶν Βορειοηπειρωτῶν ἀδελφῶν μας².

2. Ὁ κυριώτερος ὅμως τρόπος τῆς ἐπιλύσεως τῶν ζητημάτων τῶν Βορειοηπειρωτῶν εἶναι ἡ στήριξη καὶ ἡ παντοειδῆς συνδρομὴ πρὸς τὴν Ὁρθόδοξο Αὐτοκέφαλο Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλβανίας. Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητο, ὅτι ἡ πενταετής πλέον διαποίμανση τοῦ Ὁρθοδόξου Χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀλβανίας ἀπὸ τὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο κ. Ἀναστάσιο, μὲ ἐκκλησιαστικὸ ἔργο, ἀποτελεῖ τὴν ἐγγύησιν ὅτι

μέσα στους κόλπους μιᾶς ισχυρῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας οἱ ἀδελφοί μας Βορειοηπειρωτῆς βρῆκαν καὶ ἔχουν συνεχῶς τὴν προστασία τῆς πιὸ στοργικῆς Μητέρας, πού θά μπορούσε νὰ ὑπάρξει. Ἄς μὴν ξεχνοῦμε ἄλλωστε ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία εὐρίσκεται στὰ θεμέλια τῆς Εὐρώπης καὶ δὲν προστέθηκε ἀργότερα. Εἶναι δύναμη παγκόσμια τῶν ἐντίμων καὶ πιστῶν ἀνθρώπων, πού ἐμπνέονται ἀπὸ τὸ ὄραμα τῆς εἰρήνης, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς δίκαιης ἀναπτύξεως¹.

Γιὰ νὰ ἐκτιμηθῇ τὸ ἔργο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ ἡ σημασία του γιὰ τὴν οὐσιαστικὴ στήριξη τοῦ Ὁρθόδοξου λαοῦ τῆς Ἀλβανίας, πού ἐπὶ 40 χρόνια εἶχε ἀποχωρισθῆ βίαια ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία του, εἶναι ἀνάγκη νὰ παραθέσουμε ὠρισμένα ἱστορικά, ἀλλὰ καὶ σύγχρονα στοιχεῖα τῆς Ὁρθόδοξης Ἀυτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας³ (Τὰ ἀντλοῦμε ἀπὸ τὴν πρόσφατη (Μάρτιος '96) ἀνακοίνωση τοῦ ἰδίου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου μὲ τίτλο «Προσπάθειες, Ἄμεσες Ἀνάγκες τῆς Ο.Α.Ε τῆς Ἀλβανίας»).

Ἀπὸ τὸ 1967, πού ἡ Ἀλβανία ἀνακηρύχθηκε τὸ μόνο «ἄθεο» κράτος στὸν κόσμο, μέχρι τὸ 1991 καταστράφηκαν 1608 Ὁρθόδοξοι ναοὶ καὶ μοναστήρια. Ὅμως, παρὰ τὰ ποικίλα ἐμπόδια καὶ τὶς ἀφάνταστα σκληρὲς συνθήκες πού ἀντιμετώπησε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, σὲ μιὰ 4ετία, ἀναστηλώθηκε καὶ ἀνασυγκροτήθηκε μὲ ταχύτατους ρυθμούς. Ἔτσι:

1. Ἀπὸ τὸν Φεβρουάριο 1992 λειτουργεῖ Θεολογικὴ Ἱερατικὴ Σχολὴ 3ετοῦς φοιτήσεως καὶ ἔχουν χειροτονηθῆ 68 νέοι ἱερεῖς καὶ διάκονοι, παράλληλα δὲ ἐκπαιδεύονται νέοι καὶ νέες γιὰ κοινωνικὴ ἐργασία καὶ ἱεραποστολικὸ κατηχητικὸ ἔργο.

2. Ἀνοικοδομήθηκαν ἐκ θεμελιῶν 47 ναοί, ἀναστηλώθηκαν 50 ναοὶ πού εἶχαν καταστραφῆ καὶ ἐπισκευάσθηκαν 32. Ἄλλοι 30 ναοὶ ἢ μονὲς καὶ ἐκκλησιαστικὰ οἰκήματα ἐπισκευάζονται ἢ ἀνοικοδομοῦνται.

Ἡ Ἰ. Μονὴ Ἀγ. Βλασίου στὸ Δυρράχιο

ἀναστηλώνεται καὶ ἐπεκτείνεται, μὲ προϋπολογισμό 370 ἑκατομ. δρχ.

Ἡ Θεολογικὴ-Ἱερατικὴ Σχολὴ 2.500 τ.μ. κοντὰ στὸ Δυρράχιο, προϋπολογισμοῦ 500 ἑκατ. δρχ. συνεχίζει τὴν ἀνοικοδομήσή της.

Στὰ Τίρανα, ἀγοράσθηκε καὶ ἀνακατασκευάσθηκε πολυώροφο κτίριο γιὰ Διοικητικὸ Κέντρο τῆς Ἐκκλησίας.

Στὴν Κορυτσᾶ ἀναπαλαιώθηκε τὸ κτίριο τῆς Μητροπόλεως.

Στὸ Ἀργυρόκαστρο ἀγοράσθηκε νέο Μητροπολιτικὸ οἶκημα.

Στοὺς Ἁγίους Σαράντα καὶ τὸ Ἐλμπασᾶν ἀγοράσθηκαν καὶ ἐπισκευάσθηκαν ἐκκλησιαστικὰ κέντρα καὶ στὰ Τίρανα ἓνα μετόχι γιὰ μοναχὲς καὶ ἓνας ξενώνας.

3. Ἀναπτύσσεται μὲ γοργοὺς ρυθμούς Ὁρθόδοξο λειτουργικὸ, κηρυκτικὸ καὶ κατηχητικὸ ἔργο, σὲ ἐνορίες πόλεων καὶ κωμοπόλεων μὲ ὀρθόδοξο πληθυσμὸ, καθὼς καὶ σὲ 400 καὶ πλέον χωριά. Ὁργανώθηκαν «Σύνδεσμος Ὁρθόδοξης Νεολαίας», «Σύνδεσμος Ὁρθόδοξων Διανοουμένων», καὶ «Ὁρθόδοξων Γυναικῶν» μὲ σημαντικὲς ἐκδηλώσεις, διαλέξεις, φιλανθρωπικὸ ἔργο κ.λ.π.

4. Στὸ κοινωνικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας ἀναφέρεται ἡ «Διακονία Ἀγάπης» μὲ πλούσια προσφορὰ ἑκατοντάδων τόννων εἰδῶν πρῶτης ἀνάγκης ὄχι μόνο σὲ ὀρθόδοξους, ἀλλὰ καὶ σὲ χιλιάδες ἀνθρώπων μὲ διαφορετικὲς θρησκευτικὲς πεποιθήσεις.

Ἀπὸ τὸ 1994 λειτουργοῦν νηπιαγωγεῖα τῆς Ἐκκλησίας σὲ τρεῖς πόλεις. Ἀπὸ τὸ 1995 λειτουργεῖ στὰ Τίρανα Πολυϊατρεῖο καὶ ἀρχίζει ἡ ἀνέγερση ἰδιοκτῆτου ἱατρικοῦ συγκροτήματος, προϋπολογισμοῦ 300 ἑκατ. δρχ. Παρόμοια ἱατρικὰ κέντρα ἐτοιμάζονται στὴν Καβάγια καὶ Κορυτσᾶ.

Σημαντικὰ ἐπίσης εἶναι καὶ τὰ προγράμματα ἀγροτικῆς ἀναπτύξεως, δηλαδὴ γεωργικὰ, ὑδροδοτήσεως, ἀγωγῆς ὑγείας καὶ οἰκιακῆς οἰκονομίας στὶς ὄρεινὲς περιοχὲς τῆς Σπαθίας καὶ τῆς Κορυτσᾶς.

Νὰ σημειωθῇ πῶς μὲ τὸ εὐρὺ οἰκοδο-

μικρό έργο που έχει αναλάβει η Έκκλησία, για τις παραπάνω δραστηριότητες, άπασχολούνται δεκάδες τοπικές εταιρείες και εκατοντάδες έργων και έτσι αναπτύσσεται οικονομικά ολόκληρη η χώρα.

5. Άξιοσημείωτο και τὸ εκδοτικό έργο τῆς Έκκλησίας. Ὑπάρχει ιδιόκτητο τυπογραφείο, μεταφραστικός τομέας και μηνιαία εκκλησιαστική εφημερίδα με τίτλο Ngjallja. Κυκλοφόρησαν ἤδη 21 βιβλία.

6. Ὑπάρχει Τεχνική Ὑπηρεσία τῆς Έκκλησίας, με παραρτήματα στην Κορυτσά και τὸ Ἀργυροκάστρο. Νομική ὑπηρεσία για τὴν ἀνάκτηση τῆς δημομένης εκκλησιαστικῆς περιουσίας. Ἐπίσης σημειώνουμε τὸ ιδιόκτητο κηροπλαστείο στὸ Μπεράτι, καθώς και ιεροραφείο και 2 ξυλουργεῖα στὸ Ἀργυροκάστρο και τὴν Κορυτσά.

7. Τέλος ἡ ὀρθόδοξη αὐτοκέφαλη Έκκλησία τῆς Ἀλβανίας μετέχει ἐνεργά στις πανορθόδοξες δραστηριότητες, ἰσότιμα με τις ἄλλες Αὐτοκέφαλες Έκκλησίες και εἶναι μέλος τῆς Διασκέψεως τῶν Εὐρωπαϊκῶν Έκκλησιῶν και τοῦ Παγκόσμιου Συμβουλίου Έκκλησιῶν.

Για τις πολλές και μεγάλες ἀνάγκες στηρίζεως τοῦ έργου τῆς Έκκλησίας αὐτῆς, εἶναι αὐτονόητο, τῆς χρειάζεται ἡ συμπαράσταση κάθε Ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ και τῶν Ὀργανώσεων που ὑπάρχουν στὸν Ἑλλαδικὸ και τὸν παγκόσμιο χώρο. Φθάνει κάθε προσφορά, για νὰ ἀξιοποιεῖται μέσα στὸ γενικὸ πρόγραμμα, νὰ γίνεται σὲ συνεννόηση με τὸν Ἀρχιεπίσκοπο.

Ἀπὸ Ἑλλαδικῆς πλευρᾶς, για τὴν ἐπίλυση τῶν ἐπὶ μέρους προβλημάτων, θὰ ἦταν παράλειψη ἂν δὲν ἀναφέραμε τὴν συντήρηση τοῦ ὅλου θέματος ἀπὸ τὸν μακαριστὸ Μητροπολίτη Δρυϊνουπόλεως Παγωνιανῆς και Κονίτης κυρὸ Σεβαστιανό. Ἦταν ἐκεῖνος που μέχρι τὴν ἐκδημία του τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1994 ἐμπύχωσε και κινητοποίησε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀκριτικὴ Μητρόπολή του, ὅλη τὴν Ἑλλαδικὴ Έκκλησία και τὸν Ἑλληνισμό τῆς ἀλλοδαπῆς, στὸν συνεχή ἀγώνα τῆς ἀναγνώρισης και ἰκανοποίησης τῶν

δικαιῶν αἰτημάτων τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ λαοῦ. Τὸ έργο αὐτὸ ἀξιοποιήθηκε και συνεχίζεται νὰ ἀξιοποιεῖται ἀπὸ ὅλη τὴν Ἑλλαδικὴ Έκκλησία και τις κορυφαίες Ὀργανώσεις τοῦ «Πανελληνίου Συνδέσμου Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγώνα», τῆς «Συντονιστικῆς Φοιτητικῆς Ἐπιτροπῆς Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγώνα» καθώς και τις Ἡπειρωτικὲς Ὀργανώσεις τῶν Ὀμογενῶν Ἀμερικῆς και Αὐστραλίας⁴.

4. Ἐκεῖνο ὅμως που πρέπει νὰ προσεχθῆ ἀπὸ ἐλληνικῆς πολιτικῆς πλευρᾶς, εἶναι ἡ παντοειδῆς στήριξη τῶν Βορειοηπειρωτῶν που για νὰ ἐπιστρέψουν ἢ νὰ μείνουν στὴν πατρίδα τους χρειάζεται (ὅπως σημειώνει ὁ πρέσβυς Ἡλ. Ἀντωνόπουλος) «πολιτικὴ ἀποτροπὴ τῆς ἐκρίζωσης ἀπὸ τις ἐστίες τους τῶν Βορειοηπειρωτῶν και προσπάθεια ἐπανακάμψεως οἴκαδε» διότι ἄλλως ὑπάρχει ὁ κίνδυνος ἡ Ἀθήνα νὰ ἔχει συμπράξει ἐπαίσχυντα στὴ δημιουργία μιᾶς ἀκόμη χαμένης ἐλληνικῆς πατρίδος, για τὸ πολῦπαθο ἔθνος τῆς Ρωμαιοσύνης ἢ Ρωμοσύνης ἢ Ρωμανίας, (τὸ γένος δηλ. και κράτος τῶν Ἑλλήνων, πνευματικὸ διάδοχο, μέσω τῆς Ἀνατολ. Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου, ὅπου ἐπικράτησαν τῆς χριστιανικῆς Ρώμης, ὅταν αὐτὴ κατελύθη ἀργότερα ἀπὸ τοὺς βαρβάρους). Μιὰ τέτοια ὅμως ἐθνικὴ ἀπώλεια και ἀποτυχία, δὲν θὰ ἦταν ἀπίθανο νὰ ἀναξωπυρῶσει ἐπικινδύνως νέες ὀρέξεις ἐξ ἀνατολῶν για τὴν δυτικὴ Θράκη, τὸ Αἰγαῖο και τὴν Κύπρο»¹.

5. Κλείνοντας αὐτὴν τὴν παρουσία τῶν σημερινῶν ἐξελίξεων στὸν χώρο τῆς Ἀλβανίας και εἰδικότερα αὐτὸν τῆς Β. Ἡπείρου, ἂς μοῦ ἐπιτραπῆ, σὲ ἐπίμετρο τῶν ὄσων θὰ βοηθοῦσαν τὴν ἐπίλυση τῶν ἐπὶ μέρους προβλημάτων, νὰ δώσω τὸν λόγο σὲ ἓνα διαπρεπῆ φίλο τῆς Ἑλλάδος, παγκόσμια γνωστὸ για τὸ έργο του. Πρόκειται για τὸν Nickolas Hammond, Ἀγγλο Ὀμότ. Καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Bristol, τῆς Ἀρχαιολογίας. Γράφει λοιπόν, μετὰ ἀπὸ ἐπίσκεψη, πρὸ 3 ἐτῶν, τοῦ Ἀργυροκάστρου

καὶ ἄλλων περιοχῶν τῆς νότιας Ἀλβανίας τὰ ἐξῆς:⁵

«Τί θὰ μπορούσε νὰ γίνη γιὰ νὰ προστατευθοῦν τὰ ἐλληνόφωνα χωριά; Ἐδῶ καὶ 60 χρόνια περίπου μὲ ὁποιαδήποτε μορφή κυβερνήσεως τὸ Ἀλβανικὸ κράτος καταπάτησε τὰ «ἀνθρώπινα δικαιώματα» τῆς ἐλληνοφώνου μειονότητας στὴ θρησκεία, στὴν παιδεία, στὴν ἐλευθερία καὶ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴν ὑποθέσῃ κανεὶς ὅτι μεμονωμένα ἔθνη δυνατὸν νὰ ὀδηγήσουν σὲ σφαγὴ καὶ μετὰ σὲ ἀδυναμία νὰ συστήσουν καὶ νὰ ἐγγυηθοῦν «ἀσφαλεῖς περιοχές» γιὰ ἐθνικὲς μειονότητες. Τὰ Ἠνωμένα Ἔθνη στέλλουν ἀνθρωπιστικὴ βοήθεια μέσω τῆς Ἑλλάδος, ἢ ὅποια πληρώνει τὸ κόστος τῆς μεταφορᾶς διὰ μέσου τοῦ ἐδάφους τῆς. Ὅρος αὐτῆς τῆς βοήθειας καὶ τῆς ἐπενδύσεως, ἢ ὅποια θὰ χρειασθῆ, θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ δημιουργία μιᾶς αὐτονόμου περιοχῆς γιὰ τὰ ἐλληνόφωνα χωριά ἐντὸς τοῦ Ἀλβανικοῦ κράτους. Τότε θὰ εἶναι ἐλεύθεροι νὰ τελοῦν τὰ θρησκευτικὰ τους καθήκοντα ὡς χριστιανικὲς κοινότητες, νὰ μορφώνουν τὰ παιδιά τους στὴ μητρικὴ τους γλῶσσα καὶ νὰ ἐρχονται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἐξω κόσμον, ἐνῶ θὰ καταβάλλουν στὸ Ἀλβανικὸ κράτος ὅ,τι θὰ ὀφείλεται γιὰ φορολογία καὶ δημόσιες ὑπηρεσίες. Ἡ εὐκαιρία νὰ ἀποτραπῆ ἡ καταστορῆ μὲ εὐφυῆ πρόβλεψη

δὲν πρέπει νὰ χαθῆ».

Νὰ εὐχηθοῦμε στὸν Παντοδύναμο Κύριο, ὁ Ὅποιος «καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνου καὶ ὕψωσε ταπεινοὺς» πὼς καὶ γιὰ τὴν λύση τῶν προβλημάτων τοῦ Βορειηπειρωτικοῦ Ἑλληνισμοῦ, θὰ φωτίσει τὰ ἐπὶ γῆς ὄργανά Του, νὰ πράξουν ὅ,τι ἢ Ἀλήθειά του προοτάζει.

Ι.Γ. ΚΑΤΣΟΜΗΤΡΟΣ

ΠΗΓΕΣ

1. Ἡλ. Α. Ἀντωνοπούλου, ἐπ. Πρέσβευς «ΑΛΒΑΝΙΑ καὶ ΕΛΛΗΝΟΑΛΒΑΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1912-1994»
2. Ἀποστόλου Π. Παπαθεοδώρου, ἐπιτ. Γεν. Ἐπιθ. Μ.Ε., Ἀντιπροέδρου ΠΑΣΥΒΑ «Ἡ πρώτη δεκαετία 1985-1995 τοῦ Πανελ. Συνδέσμου Β.Η.πειρωτικοῦ Ἀγῶνος» Δεκ. 1995
3. Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων καὶ πάσης Ἀλβανίας κ. Ἀναστασίου «Προσπάθειες καὶ ἄμεσες ἀνάγκες τῆς Ὁρθ. Αὐτ. Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας».
4. Κυροῦ Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως-Κονίτσης Σεβαστιανοῦ «Ἡ Ἑσταυρωμένη Β. Ἠπειρος» Ε' ἐκδ. 1986
5. Nicholas G. Hammond «Τὸ Παρελθὸν καὶ τὸ Μέλλον τῆς Β. Ἠλείρου» εἰς «Ἑλληνικὸν Ἀστέρα»
6. Κων. Ι. Χολέβα «Τὰ σχέδια τῶν Ἀλβανῶν καὶ ἡ Ἐπιβίωσις τοῦ Β/Η ἑλληνισμοῦ», εἰς Ἡμερολόγιο 1995 ΠΟΕ
7. Περιοδικὸν «Ἡ Βόρ. Ἠπειρος σὲ πορεία αὐτονομίας» Νοέμβ. '95
8. Πρακτικὰ Β' Πανελ. Ἐπιστημονικοῦ Συνεδδρίου «Τὸ Β/Η ζήτημα: Παρελθὸν - Παρὸν - Μέλλον», Κόνιτσα, Αὐγουστος 1990.

Ἡ ἐγγραφή νέων συνδρομητῶν εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» εἶναι ἓνα πνευματικὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἡμποροῦμε νὰ ἐπιτελέσωμε ὅλοι, μὲ μικρὰν προσπάθειαν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

Στις 21 Σεπτεμβρίου, απέβίωσε ένα από τὰ ἐκλεκτὰ μέλη τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» καί ἐπί σειράν ἐτῶν μέλος τοῦ Δ.Σ., ὁ Γεώργιος Μιχαλόπουλος, Ὁμότιμος Καθηγητὴς τοῦ Γεωπονικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ὁ Γεώργιος Μιχαλόπουλος, αἰγιώτης τὴν καταγωγή, ἐγεννήθη στὴν Πάτρα τὸ 1926. Στὴν Ἀθήνα ἀκολούθησε τὴ Στοιχειώδη καὶ Μέση Ἐκπαίδευση. Τὸ 1946 ἐγγράφεται ὡς πρωτοετῆς φοιτητῆς στὴν Ἀνωτάτη Γεωπονικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν, ἀφοῦ ἐπρώτευσε στὶς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις. Τὸ πτυχιο τοῦ γεωπόμου τὸ ἔλαβε μὲ ἄριστα τὸ 1951.

Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1955 προσελήφθη στὸν Ἐθνικὸ Ὄργανισμὸ Καπνοῦ, ἀφοῦ ἐργάσθηκε σὲ προσωρινὲς θέσεις, σὲ διάφορες Ὑπηρεσίες, ἀπὸ τὸ 1951 ἕως τὸ 1955. Στὸν Ὄργανισμὸ Καπνοῦ, ὁ Γ. Μιχαλόπουλος, ἐξελίχθηκε σὲ ὅλες τὶς βαθμίδες τῆς ὑπάλληλικῆς ἱεραρχίας, μέχρι καὶ αὐτὴ τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ.

Τὸ 1965 μεταβαίνει μὲ ὑποτροφία στὶς ΗΠΑ γιὰ μεταπτυχιακὲς σπουδὲς καὶ μετὰ ἀπὸ δύο χρόνια τοῦ ἀπονεμήθηκε τὸ πτυχίο Master of Science στὴ Γεωργικὴ Πολιτικὴ καὶ Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξη, ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον Cornell. Τὸ 1970 ἀναγορεύθηκε Διδάκτωρ Γεωπονικῶν Ἐπιστημῶν ἀπὸ τὴν Ἀνωτάτη Γεωπονικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν. Τὸ 1972 ἐκλέγεται Καθηγητὴς Γεωργικῆς Οἰκονομίας στὴν ἴδια Σχολή. Ἀπεχώρησε λόγω ὀρίου ἡλικίας, συνταξιοδοτηθεὶς τὸ 1993.

Τὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο τοῦ Γ. Μιχαλόπουλου, κατὰ τὴν περίοδο πού ὑπηρέτησε στὸν Ἐθνικὸ Ὄργανισμὸ Καπνοῦ, ἀναφέρεται σὲ θέματα ἀνάπτυξης, καλλιέργειας καὶ νέων ποικιλιῶν καπνοῦ, καθὼς καὶ προώθησης ἐξαγωγῶν καπνῶν σὲ διάφορες χώρες. Οἱ μελέτες πού ἐκπόνησε πάνω στὰ θέματα αὐτὰ εἶχαν ἀποφανιστικὴ βαρῦτητα γιὰ τὴν ἀσκήση τῆς καπνικῆς πολιτικῆς τῆς χώρας μας, μὲ σημαντικὰ οἰκονομικὰ ὀφέλη.

Ὡς Καθηγητῆς Γ. Οἰκονομίας, ὁ Γ. Μιχαλόπουλος ἀναλώθηκε κυριολεκτικὰ ἐπὶ πολλὰ ἔτη, στὴν ὀργάνωση καὶ στὴ διδασκαλία τῶν μαθημάτων του, στὴν ἐκδοση τῶν

«Πανεπιστημιακῶν Παραδόσεων» γιὰ χρῆση τῶν φοιτητῶν, καθὼς καὶ στὴν ὀργάνωση τοῦ Τμήματος Γεωργικῆς Οἰκονομίας, μετὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς δομῆς τῆς Ἀνωτάτης Γεωπονικῆς Σχολῆς καὶ τῆς μετονομασίας τῆς σὲ Γεωπονικὸ Πανεπιστήμιον.

Ὁ Γ. Μιχαλόπουλος, τόσο ὡς ὑπάλληλος τοῦ Ἐθν. Ὄργανισμοῦ Καπνοῦ, ὅσο καὶ κατὰ τὴν εἰκοσαετῆ περίοδο, ὡς Καθηγητῆς τοῦ Γεωπονικοῦ Πανεπιστημίου, διακρινόταν γιὰ τὴν ἐμβριθεία του σὲ θέματα τοῦ γνωστικοῦ ἀντικειμένου του, γιὰ τὴν ὀρθὴ καὶ δίκαιη κρίση του, γιὰ τὴν εὐλικρίνειά του καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν καλωσύνη του.

Ἦταν ἀγαπητὸς σὲ ὅλους ὅσοι τὸν εἶχαν γνωρίσει, ἀπλὸς στὴ συμπεριφορὰ του πρὸς ὅλους καὶ ἰδιαίτερα πρὸς τοὺς φοιτητῆς του. Ἡ καλωσύνη του ἦταν πηγαία καὶ προερχόταν ἀπὸ ἓνα καλλιεργημένο πνευματικὰ ἐσωτερικὸ κόσμον. Ἡ χριστιανικὴ πίστη του ἦταν ἄδολη καὶ σταθερὴ καὶ «καθρηπτιζόταν» στὸ λόγο του. Ἦταν ἀκόμη ἓνας ἀφοσιωμένος οἰκογενειάρχης καὶ πολὺ εὐτυχισμένος μαζί μὲ τὴν ἀγαπημένη του σύζυγο Μαρίνα. Ἦλθε ὁμως ἡ ὀδυνηρὴ ἐκείνη στιγμὴ πού ὁ Κύριος ἐπέτρεψε νὰ ἀποχωρισθεῖ ἀπὸ τὴ σύντροφο τῆς ζωῆς του. Μετὰ τὸν θάνατο τῆς συζύγου του, ἀνασκουμπώθηκε γιὰ νὰ ἐκτελεῖ διπλᾶ καθήκοντα πατέρα καὶ μητέρας, γιὰ τὶς δύο μικρὲς κόρες του. Ἀργότερα ἦλθε πάλι ἡ μεγάλη χαρὰ νὰ γεμίσει τὸ σπίτι του, μὲ τὸ γάμο τῆς μιᾶς ἀπὸ τὶς κόρες του καὶ μὲ τὴ γέννηση στὴ συνέχεια τῶν δύο ἐγγονῶν.

Οἱ δοκιμασίαι ὁμως δὲν σταμάτησαν καὶ ἡ ἐπιδείνωση τῆς υγείας του, τὰ τελευταῖα χρόνια, τὸν κατέβαλαν καὶ τοῦ στέρησαν τὴ συμμετοχὴ του ἀπὸ πολλὰς πνευματικῆς ἐκδηλώσεις. Παρ' ὅλη αὐτὴ τὴν κατάστασι τῆς υγείας του, ὁ Γ. Μιχαλόπουλος, δὲν ἔχασε τὸ κουράγιον οὔτε τὴ χαρακτηριστικὴν γλυκύτητα τοῦ προσώπου του. Ἡ πίστη του δυνάμωνε ὅλο καὶ περισσότερο μὲ τὶς δοκιμασίαι καὶ ὁ Κύριος τὸν εὐρῆκε ἔτοιμον γιὰ νὰ τὸν πάρει καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσει ἐκεῖ «ὅπου οἱ δίκαιοι ἀναπαύονται». Ἄς εἶναι ἡ ζωὴ του παράδειγμα πρὸς μίμησιν, γιὰ ὅλους τοὺς φίλους καὶ συνεργάτες του.

Χ. ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

ΑΞΙΕΣ

Μιά φορά κι έναν καιρό... ύπηρχαν αξίες. Και με αυτές, μετρούσαν οι άνθρωποι πρόσωπα και πράγματα και καταστάσεις.

Με τόν καιρό, οι αξίες αυτές έχασαν τήν... αξία τους. Και φθάσαμε στην εποχή μας που σχεδόν τις καταργήσαμε. Παράδειγμα: 'Υπήρχε κάποτε τὸ ἀξίωμα: «Ἡ σύζυγος τοῦ Καίσαρος δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι τιμία. Πρέπει καὶ νὰ φαίνεται». Σήμερα δὲν χρειάζεται οὔτε νὰ εἶναι, οὔτε νὰ φαίνεται. Καὶ ὄχι μόνον ἡ σύζυγος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Καίσαρ.

'Αλλὰ ἡ... πρωτοτυπία τῆς ἐποχῆς μας ἐγκρεται ἀλλοῦ. Δὲν εἶναι μόνο ὅτι δὲν τὴν ἐνοχλεῖ ἡ ἀνηθικότητα, ὅτι δὲν τὴν στηλιτεύει. Τὴν θεωρεῖ προσόν. Ἐκπλήττεσθε; Σὰς δεβιαῖ ὅτι δὲν ὑπεβάλλου.

'Ανοῖξετε τὶς τηλεοράσεις σας. Καὶ δῆτε τὰ μεγάλα «σώου», τῶν μεγάλων τηλεοπτικῶν μας σταθμῶν, καὶ τὶς ἄλλες σημαντικὲς ἐκπομπὲς ποὺ καλύπτουν τὰ προγράμματα «ἡμέρας τε καὶ νυκτός». Προσέξτε τὸ περιεχόμενό τους, τὴν φρασεολογία τους, τὰ θέματά τους. Δῆτε τὰ πλήθη τῶν ἡμίγυμων κοριτσιῶν ποὺ καντράρουν τὰ «σώου». Κάποιους «διάσημους» παρουσιαστὲς ποὺ ἂν ἐβλεπαν πολλοὶ Ἕλληνες (ἀκόμα καὶ «προοδευτικοί») τὰ ἀγόρια τους νὰ κάνουν παρέα μαζί τους, θὰ τοὺς ἔπιανε τεταρταῖος πυρετός. Καὶ αὐτοὶ προβάλλονται. Καὶ ἐγκωμιάζονται. Καὶ καταχειροκροτοῦνται.

Προβάλλει ἡ τηλεόρασις «καλλιτέχνες» ποὺ «δρροῦν» στὴν ἐπαρχία, ἄγνωστοι στὸ πλατὺ κοινὸ τῶν μεγάλων πόλεων ποὺ ἴσως εἶναι πιὸ ἀπαιτητικὸ. Καὶ κανυχῶνται γιὰ τὶς τεράστιες ἀμοιβὲς ποὺ παίρνουν στὰ κέντρα ποὺ ἐμφανίζονται, γιὰ τὸν σεισμὸ ποὺ δημιουργοῦν (ἄρρενες αὐτοὶ) στὸν ἄρρενα πληθυσμὸ, γιὰ τὰ βασιλικά δῶρα ποὺ τοὺς προσφέρουν οἱ «μεγιστάνες» τῶν ἐπαρχιακῶν μας πόλεων. Τί θέλει νὰ πῆ «τὸ ποιητὴ»;

Παρουσιάζει, συχνά, «ἐπιχειρηματίες» ποὺ μοχθοῦν οἱ ἄνθρωποι γιὰ τὴν ψυχαγωγία

γιὰ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ προβάλλουν ἀπὸ τὴν ὀθόνη τῆς τηλεοράσεως τὴν «πραμμάτεια» τους, διαφημίζοντάς τὴν. Ρωσίδες καὶ Πολωνέζες καὶ Βουλγάρες «καλλιτέχνιδες» τοῦ στριπτιῆς ποὺ δίνουν δείγματα τῆς ὑψηλῆς τους τέχνης.

Πρόκειται γιὰ ὁμαδικὴ παράκρουση; Ἡ γιὰ κρίση ἐλευθερίας; Ἄλλὰ ἂν τολμήσω νὰ κατηγορήσω τοὺς «ἐγκρειτους» αὐτοὺς καλλιτέχνες καὶ δημοσιογράφους, χάθηκα. Ἡ ἐλευθερία (καὶ ἡ δημοκρατία) εἶναι μόνο γι' αὐτοὺς. Ὅχι γιὰ ὅσους ἔχουν ἀντίθετη γνώμη.

'Αλλὰ μήπως πρόκειται γιὰ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀρχαίου μύθου τῆς κολοβῆς ἀλεπούς; Ποῦ ἐπειδὴ κόπηκε ἡ οὐρά της, συνιστοῦσε νὰ κόψουν καὶ τὴ δική τους οὐρά ὅλες οἱ ἄλλες ἀλεπούδες; Ἡ μήπως πρόκειται γιὰ ἀπλὴ κερδοσκοπία; Ὅλα αὐτὰ «πουλᾶνε» στὴν τηλεόραση. Καὶ συνεπῶς καλοπληρώνονται καὶ οἱ διαφημίσεις ποὺ τὰ συνοδεύουν. Πιθανὸν νὰ ἀκριβοπληρώνωνται καὶ οἱ ἴδιες οἱ ἐκπομπὲς ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερομένους. Λέγεται καὶ αὐτό.

Ἐδῶ, ἔπιασε ἡ φάμπρικα τῶν ροζ τηλεφῶνων. Ἀπὸ τὴν ὁποία ἀποκομίζουν τεράστια κέρδη οἱ ἔταιρειες ποὺ στήνουν αὐτὴ τὴ δουλειά, ἡ τηλεόρασις ποὺ τὴν διαφημίζει καί... ὁ ΟΤΕ ποὺ παίρνει σημαντικὸ μερίδιο, δηλαδὴ τὸ Κράτος. Ποὺ γίνεται ἔτσι προαγωγὸς γιὰ τὸ κέρδος. Καὶ ἄς διαφθείρωνται τὰ παιδιὰ (διότι αὐτὰ εἶναι ποὺ πέφτουν στὴν παγίδα) καὶ ἄς πουλοῦν οἰκόπεδα οἱ γονεῖς, γιὰ νὰ πληρώσουν τοὺς ἀστρονομικοὺς λογαριασμοὺς τοῦ ΟΤΕ. Πάνω ἀπ' ὅλα, οἱ μπίζινες.

Μιά φορά κι έναν καιρό, ύπηρχαν αξίες. Τώρα, ιδιώτες καὶ κράτος προσπαθοῦν νὰ τὶς γκρεμίσουν. Θὰ τὸ πετύχουν ἄραγε; Ἀπὸ μᾶς ἐξαρτᾶται. Ἀπὸ τὴν ἀνοχή μας καὶ τὴν ἀδιαφορία μας.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Περισσότερη διάκριση

“Όλο αυτό το καλοκαίρι ή τηλεόραση, τὸ ραδιόφωνο, περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες, μᾶς ἔδωσαν ἓνα τρομερὸ δείγμα πῶς μποροῦν νὰ γεμίσουν τὸ σπίτι μας μὲ φρικιαστικὲς εἰκόνες, μὲ ἀπίθανες λεπτομέρειες ὄλων τῶν ἐγκλημάτων πού ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία μπορεῖ νὰ ἐπιτελέσει ὅταν λείπει τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Λεπτομέρειες γιὰ ἓνα πατροκτόνο τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας. Λεπτομέρειες γιὰ ἄλλον «οἰκογενειοκτόνο», ἃς ὀνομάσουμε αὐτόν, πού σκότωσε πέντε μέλη τῆς οἰκογενείας του. Δικαστήρια τῶν πάσης φύσεως δημοσιογράφων στήνονται στή μικρὴ ὀθόνη. Ἐπιστρατεύονται σχετικοὶ ἢ ἄσχετοι πού προσπαθοῦν νὰ ἀναλύσουν κάθε εἶδους νομιζομένη λεπτομέρεια γιὰ νὰ βγάλουν συμπεράσματα ὑποκαθιστώντας τὴ δικαιοσύνη καὶ τὶς ἄλλες νόμιμες ἀρχές. Στήνονται δίκες πού παραβιάζουν τὶς τόσο πονεμένες στιγμὲς ἀνθρώπων πού χτύπησε κάποια δυστυχία τους. Πράγματα δηλαδὴ ἀπαράδεκτα. Ἡ προσπάθεια ἄλλωστε γιὰ πληροφόρηση ὅταν ξεπερνάει ὀρισμένα ὅρια, τότε γίνεται ἐπικίνδυνη. Δυστυχῶς οἱ πολλοὶ νέοι δημοσιογράφοι μὴ ἔχοντας πείρα ζωῆς, διάκριση καὶ γνώση ξεφεύγουν ὀρισμένους κανόνες πού ἐπιβάλλει τὸ δημοσιογραφικὸ λειτούργημα.

Βραβεῖα γιὰ προγράμματα τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημέρωσης

Φαίνεται πὼς ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση ἀντιμετωπίζει σήμερα μὲ θετικότερο τρόπο τὸν ἐπηρεασμὸ τῶν προγραμμάτων τῶν Μέσων Μαζικῆς Ἐνημέρωσης μὲ τὴ θέσιση τηλεοπτικῶν καὶ ραδιοφωνικῶν βραβείων γιὰ τὴν κάλυψη ἀνθρωπιστικῶν θεμάτων.

Τὰ βραβεῖα ἀπονέμει ἡ ὑπηρεσία ἀνθρωπιστικῆς βοήθειας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος καὶ ἀφοροῦν στὴν κίνηση πληθυσμοῦ, στὴ σκέψη τῶν ἀνθρώπων (συνέπειες ἀπὸ ψυχικὸ τραυματισμὸ), στὴν πα-

ρουσίαση μακροχρόνιων κρίσεων, κινδύνους πού ἀντιμετωπίζουν οἱ γυναῖκες, τὰ παιδιὰ καὶ οἱ ἠλικιωμένοι κατὰ τὴν προσπάθειά τους νὰ ἐπιβιώσουν, γιὰ σκοποὺς καὶ ποιτικὴ κάλυψη ἀνθρωπιστικῶν θεμάτων κ.λ.π. Ἄλλα προγράμματα ἀναφέρονται στὴν πρακτικὴ τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, στὴ συμφιλίωση τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, τῆς ἐπαγγελματικῆς ζωῆς καὶ τῶν κοινωνικῶν δραστηριοτήτων.

Ἄς ἐλπίσουμε πὼς καὶ τὰ βραβεῖα αὐτὰ θὰ ἀποτελέσουν κίνητρα γιὰ τὴν ποιτικὴ ἀναβάθμιση τῶν ὅσων προβάλλονται ἀπὸ τὴν Τηλεόραση καὶ ὅσων μεταδίδονται ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο. Ἀρκετὴ πτώση ἔχει ὑποστῆ ἡ ποιότητα προγραμμάτων τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημέρωσης στὶς μέρες μας...

Σεξουαλικὴ ἐκμετάλλευση παιδιῶν

Ἄφρασαν ἔκπληκτη τὴν κοινὴ γνώμη τὰ ἀποτροπιαστικὰ ἐγκλήματα τῶν ἀπαγωγῶν νέων παιδιῶν, ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν ἀπὸ διεθνή σπειρα παιδεραστῶν. Οἱ ἀρχές συνήθως δεῖχνουν ἀδιαφορία μέχρι νὰ ἀποκαλυφθοῦν τὰ τραγικὰ γεγονότα. Ὁ μόνος τρόπος τῶν ἀνυπεράσπιστων θυμάτων, ὅπως σημειώνει ἡ γαλλικὴ ἐφημερίδα “Le Monde” εἶναι ἡ συνοχὴ τῆς οἰκογένειας, «ἡ πρώτη γραμμὴ ἄμυνας». «Μόλις αὐτὴ καταρρεῦσει τὰ παιδιὰ δὲν εἶναι παρὰ εὐκολὴ λεία γιὰ κάθε εἶδους ἐγκληματία».

Πότε ὅμως οἱ γονεῖς θὰ ἀντιληφθοῦν τὸ μεγάλο κίνδυνο πού διατρέχουν τὰ παιδιὰ τους στὸν αἰῶνα τῆς «προόδου» καὶ πότε θὰ ἀντιληφθοῦν πὼς οἱ ἠθικὲς ἀρχές ἀποτελοῦν τὰ πραγματικὰ καὶ μόνον ἀντισώματα γιὰ τὴν προσέγγιση τῶν ἐγκληματιῶν αὐτοῦ τοῦ τύπου στὰ παιδιὰ πού μὲ τὴν ἄδολή τους καρδιά ἐμπιστεύονται τοὺς πάντες; Καὶ πότε τὸ σχολεῖο καὶ ἡ Ἐκκλησία θὰ κάνουν «εἰς ὀλόκληρον» τὸ καθῆκον τους πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή;

Σ.Β.Π.

ΣΧΟΛΙΑ

ΤΑ ΙΕΡΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Στις ημέρες της μεγάλης εντάσεως στις Έλληνοτουρκικές σχέσεις λόγω των έπεισοδίων στην Δερύνεια της Κύπρου μία ομάδα Ελλήνων ποντιακής καταγωγής ετόλμησε να πραγματοποιήσει προσκυνηματική εκδρομή στην περιοχή του Πόντου και να έπισκεφθει μεταξύ των άλλων και τα παλαιά χριστιανικά μνημεία της περιοχής, όπως την έρειπωμένη πλέον ιστορική μονή της Παναγίας Σουμελά και να διαπιστώσει για μία ακόμη φορά την άδιαφορία των άρμοδιων τουρκικών αρχών για την προστασία και συντήρηση της μεγάλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Όρθοδοξίας στις αλύτρωτες πατρίδες.

Εξάλλου ο Τουρκος ισλαμιστής ηγέτης Νετζμεντίν Ερμπακάν περιβεβλημένος πλέον με το πρωθυπουργικό αξίωμα επανέλαβε την πρόθεσή του για την μετατροπή ύστερα από έξι και πλέον δεκαετίες εκ νέου του ιερού ναού της Αγίας Σοφίας σε μουσουλμανικό τέμενος.

Η παραβίαση εκ μέρους της τουρκικής πολιτείας των διεθνών συμβάσεων και ειδικότερα εκείνων που προστατεύουν την πολιτιστική κληρονομιά των λαών είναι ο συνήθης κανόνας και οι αντίστοιχες καταγγελίες της Ουνέσκο χωρίς πρακτικό αποτέλεσμα.

Αυτό όμως δεν πρέπει να αποτελεί λόγον επιτάσεως της ιδιικής μας αδράνειας εν όψει της νέας απειλής για την τύχη του ναού της Αγίας Σοφίας, αλλά αντίθετα να αποτελέσει αίτιαν πανεθνικής κινητοποιήσεως τόσον της πολιτικής όσον και της εκκλησιαστικής και εν γένει πνευματικής ηγεσίας του τόπου προς ενημέρωση της διεθνούς κοινής γνώμης και των διεθνών οργανισμών για την αποτροπή της νέας έπιβουλής του κ. Ερμπακάν.

ΝΑ ΜΙΛΗΣΟΥΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ

Τους τελευταίους μήνες το ενδιαφέρον της ελληνικής κοινωνίας έστράφηκε σε σημαντικό βαθμό στα πολιτικά θέματα της χώρας κατά την προεκλογική περίοδο και τις μετέπειτα μετεκλογικές ζυμώσεις, που ακολούθησαν. Η στήλη αυτή, όπως και όλη ή στάση των «Ακτίνων», ως γνωστόν, ανέκαθεν δεν ασχολείται με την πολιτική ζωή του τόπου, υπό την έννοια ότι δεν εκφράζεται συμπαθώς ή επικριτικά για πολιτικά πρόσωπα και παρατάξεις. Δεν μπορεί όμως να παραγνωρίσει το γεγονός ότι το γενικότερο πνευματικό κλίμα που επικρατεί στον τόπο είναι σε σημαντικό βαθμό απότοκο και της δράσεως και των ενεργειών των πολιτικών κομμάτων. Και εκ του λόγου αυτού νομιμοποιούνται και οι άπλοϊ πολίτες να διατυπώσουν τις απόψεις τους. *«Περί πολιτικής θα όμιλήσουν τώρα όχι οι πολιτικοί, αλλά οι πολίτες - έγραφε ο Άλέξ. Τσιριντάνης. Και πρέπει κάποτε και εκείνοι, οι όποιοι εύρίσκονται μακριά της πολιτικής, ύφίστανται όμως, όπως οι Έλληνες, τις συνέπειές της, πρέπει κάποτε και αυτοί να ακούωνται».*

Έτσι λοιπόν οι άμεσες έντυπώσεις του μέσου πολίτη από τις πρόσφατες πολιτικές εξελίξεις είναι τούτες. Λέξεις ήχηρές, συνθήματα αισιόδοξα για μελλοντική ευημερία, όράματα που θα πραγματοποιηθούν στο κατώφλι του 21ου αιώνα ακούστηκαν χωρίς φειδώ σε ένα είδος προεκλογικού πλειστηριασμού. Υποσχέσεις για αναγέννηση, έξυγίανση, έκσυγχρονισμό της Ελλάδος μετέφεραν τα έρτζιανά κύματα σε κάθε γωνιά της πατρίδας μας, ενώ τα άπομεινάρια των εξαγγελιών αυτών φιγουράρουν σε τεράστια πανώ σε πολλές πολυσύχναστες λεωφόρους, για να θυμίζουν άνεκπλήρωτες έλπίδες, ενώ κυριάρχησε και πάλι το μανιχαϊκό πνεύμα

στους πολιτικούς λόγους ότι: εμείς είμαστε οι σωτήρες και οι άλλοι είναι οι καταστροφείς.

Και όλα αυτά τα υποστήκαμε για μια άλλη φορά, όπως πάντα σε τέτοιες περιπτώσεις, για να προσγειωθούμε την έπομένη της εκλογικής αναμετρήσεως στην πεζή και αναλλοίωτον πραγματικότητα.

Δεν αντιλέγει κανείς ότι για να ζήσει ένας λαός -και μάλιστα με κοσμοϊστορικές εκ του παρελθόντος του προϋποθέσεις, όπως ο έλληνας- και να είναι υπολογισμός στη σύγχρονη κοινωνία των εθνών πρέπει να έχει όραματα, ύψηλές επιδιώξεις, ανώτερους σκοπούς. Και όμως παρά την επίκληση εκ μέρους των πολιτικών μας μεγάλων λόγων, τίποτε το συγκεκριμένο δεν ελέγχθη για την έξυγνιση, τον έκσυγχρονισμό, την αναγέννηση της πατρίδας, την επανεύρεση της χαμένης πνευματικής φόρμας του λαού μας. Έκτός εάν τα όραματα εξαντλούνται στην έπιτυχία του στόχου για την σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας με τους όρους της συνθήκης του Μάαστριχτ. Κανείς δεν αντιλέγει ότι μία υγιής οικονομία είναι σημαντικός παράγον κοινωνικής ίσορροπίας. Αλλά τούτο είναι μόνο μία αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη για την πραγματοποίηση των μεγάλων οραμάτων.

Δεν είναι ανάγκη να θυμίσουμε την μεγάλη αλήθεια που ακούσθηκε εδώ και 20 αιώνες, στην Παλαιστίνη ότι: **«οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνω ζήσεται ἄνθρωπος».**

Έτσι λοιπόν δεν αποτελούν όραματα για έναν λαό σαν τον ελληνικό ή πραγματοποίηση μόνον οικονομικών στόχων και ή προσαρμογή της δημόσιας ζωής σε δυτικά πρότυπα, αλλά ή συμβολή του στην πνευματική αναγέννηση και ένότητα της Πανευρώπης με την προβολή των χριστιανικών και ελληνικών ιδανικών, τα οποία στο παρελθόν υπήρξαν οι βασικές συνιστώσες του ευρωπαϊκού πολιτισμού και των οποίων ή ακτινοβολία έχει σημαντικά εξασθενήσει στους καιρούς μας. Μία τέτοια όμως αποστολή φαίνεται ότι δεν εγγίζει την σημερι-

νή πολιτική ήγεσία, ή οποία δέσμια από μία άψυχη τεχνοκρατική αντίληψη των πραγμάτων, είναι αδιάφορη σε πνευματικούς οραματισμούς.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΙΝΟΗ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ

Χαρακτηριστικό της νοοτροπίας αυτής της πολιτικής ήγεσίας είναι ή περιορισμένη σε τεχνοκρατικά οικονομικοθεσμικά πλαίσια αντιμετώπιση και των προβλημάτων της Παιδείας, τα οποία φυσικά συνδέονται στενά με μία αναγεννητική αποστολή του έθνους στον ευρωπαϊκό χώρο.

Κατά κανόνα όλες οι συζητήσεις, οι αντιδράσεις και οι πιέσεις, που άφορουν στο πρόβλημα αυτό, εξαντλούνται στον προοδιορισμό των ποσοστών του κρατικού προϋπολογισμού ή του ακαθαρίστου εθνικού εισοδήματος, τα οποία προβλέπονται να διατεθούν για την Δημόσια Έκπαιδευση, για τα θεσμικά πλαίσια λειτουργίας των Πανεπιστημίων και των λοιπών Έκπαιδευτηρίων, για τους αριθμούς των εισακτέων στην Άνωτάτη Έκπαιδευση και τον τρόπον έπιλογής των. Δεν αντιλέγει κανείς για την σοβαρότητα των προβλημάτων αυτών και για την προσπάθεια εξευρέσεως της βελτίστης λύσεως αυτών. Όμως πέραν αυτών υπάρχει και κάποιον ληρονημένο άρθρο του Συντάγματος, το οποίο κάνει λόγο για την θεμελίωση της Παιδείας στα ιδεώδη του έλληνοχριστιανικού πολιτισμού και το οποίο όμως όλοι αντιπαρέρχονται, χωρίς την ενεργοποίηση του οποίου δεν υπάρχει έλπίδα ούτε για μία έσωτερική πνευματική αναγέννηση του τόπου, ούτε βέβαια περισσότερο για μία γενικότερη πνευματική ακτινοβολία προς τα έξω.

Άσφαλώς για την πραγματοποίηση ενός τέτοιου αναγεννητικού έργου πέραν της προσαρμογής των διδακτικών προγραμμάτων στον σκοπόν αυτόν, απαιτείται και ή επάνδρωση των σχολείων με ικανόν αριθμόν έμπνευσμένων εκπαιδευτικών, ή εξέυρεση των οποίων αποτελεί σοβαρόν πρόβλη-

μα. Οί ύψηλοι αὐτοὶ πνευματικοὶ στόχοι, οἱ ὁποῖοι εἶναι συγχρόνως ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν, δεδομένης τῆς ἐλλείψεως τοῦ εἰδικοῦ αὐτοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς ἐπίσημης πολιτείας νὰ ἀνταποκριθεῖ σὲ αὐτούς, ἀποτελοῦν πρόσθετο ἐρέθισμα γιὰ τὴν δραστηριοποίηση τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ποὺ δὲν ἀρκοῦνται σὲ ἡμίμετρα, ἀλλὰ διακατέχονται ἀπὸ μίαν γόνιμη καὶ ἐνεργὸ ἀνησυχία γιὰ τὸ μέλλον τοῦ τόπου. Ἡ μέχρι τοῦδε ἱστορικὴ πείρα μαρτυρεῖ ὅτι συνήθως οἱ μεγάλες πνευματικὲς ὠθήσεις δὲν ἐδόθησαν ἀπὸ τοὺς πλουσίους καὶ ἰσχυροὺς, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς πτωχοὺς, ἀπὸ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου.

Μία τέτοια ἀλήθεια εἶναι ἀρκετὴ νὰ διαλύσει τοὺς δισταγμοὺς τῶν πνευματικῶν ἐργατῶν γιὰ τὶς δυνατότητες τῆς μικρῆς ζύμης καὶ νὰ τοὺς τονώσει στὴν προσπάθειά τους νὰ ἐπανεέλθῃ ἡ Παιδεία στὴ σωστὴ τῆς ἀποστολή.

ΤΟ ΙΑΤΡΙΚΟ ΑΠΟΡΡΗΤΟ

Ὁ γιατρὸς εἶναι ὁ μόνος ἴσως ἐπιστήμων, ὁ ὁποῖος, ὡς ἐπαγγελματίας, συναντᾷ, σὲ κάθε βῆμα του, τὴν ἠθικὴ ἀπαίτηση καί, πολὺ συχνά, ἀντιμετωπίζει, πειστικά, τὴν ἀνάγκη ἐπιλογῆς μεταξὺ γονίμου καὶ τραγικοῦ καὶ ὄχι λίγες φορὲς βρίσκεται μπροστὰ σὲ ἀδιέξοδο. Ἡ ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας, ὁ νόμος, ἡ κοινωνία, ἀποτελοῦν «προκλήσεις» τῆς ἰατρικῆς συνειδήσεως, τὴν ὁποία ἀπαιτοῦν νὰ «ἐξουσιάζουν». Εἶναι παρήγορο τὸ γεγονός, ὅτι ἡ μεγάλη μερίδα τῶν θεραπόντων τῆς Ἰατρικῆς ἔχει τὶς ἐνέργειες καὶ τὶς εὐθύνες τῆς ριζωμένες στὴν «πολιτικὴ» τοῦ χρέους ἀπέναντι στὴν Ἠθικὴ καὶ τὸν Ἀνθρωπισμό.

Ἐνα ἀπὸ τὰ προβλήματα, ποὺ ἀντιμετωπίζει ὁ γιατρὸς στὴν καθημερινή του πράξη, εἶναι τὸ καλούμενο «ιατρικὸ ἀπόρρητο», μὴ δεοντολογία καθιερωμένη ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς Ἰατρικῆς, τὸν Ἰπποκράτη. Μὴ «ἀρχὴ» ἰσόβαθμη, θὰ λέγαμε, πρὸς «τὸ

ἀπόρρητο τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως».

Τὸ ἱατρικὸ ἀπόρρητο, ὡς γνωστόν, δὲν ἰσχύει μόνον γιὰ τοὺς ζῶντες ἀσθενεῖς, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀπεβίωσαν. Σύμφωνα μὲ τὶς «Ἀρχὲς Εὐρωπαϊκῆς Δεοντολογίας», τὸ ἱατρικὸ ἀπόρρητο δὲν λύνεται μὲ τὸ θάνατο τοῦ ἀσθενοῦς.

Ἡ ἠθικὴ ἐπιταγὴ τοῦ ἱατρικοῦ ἀπορρήτου ἔχει τὴν νομικὴ κάλυψη, ἀφοῦ «ὁ Ποινικὸς Νόμος τιμωρεῖ τοὺς ἰατροὺς ποὺ φανερώνουν ἰδιωτικὰ ἀπόρρητα, ποὺ τοὺς ἐμπιστεύτηκαν λόγῳ τοῦ ἐπαγγέλματός τους». Εἶναι γνωστόν, ὅτι καὶ «ἢ μὴ τηρήσεις τοῦ ἀπορρήτου τῆς ἐξομολογήσεως συνεπάγεται καθαιρέσειν καὶ συνιστᾶ ποινικὸν ἀδίκημα».

Πολλὲς φορὲς, ὅμως, ὁ γιατρὸς ἔχει συγκρούσεις μεταξὺ τῆς Ἠθικῆς καὶ τοῦ Νόμου, καθὼς καὶ μεταξὺ ἀντιφατικῶν νομικῶν διατάξεων. Γιὰ ἀρκετὲς αἰτίες, ἐπίσης, ἐπιτρέπεται ἡ ἄρση τοῦ ἱατρικοῦ ἀπορρήτου καὶ ἔτσι, τίθεται ὑπὸ ἀμφισβήτηση ἡ ἀπολυτότητα τῆς τηρήσεώς του. Μάλιστα ὑπάρχουν ἀπόψεις ποὺ ὑποστηρίζουν, ὅτι «τὸ ἱατρικὸ ἀπόρρητο δὲν συνιστᾶ ἀόλυτη ἀρχή... δὲν εἶναι κάτι τὸ ἱερὸ καὶ ἀπαράβιαστο». Ἡ διαμάχη μεταξὺ τῶν ἱατρῶν καὶ τῶν νομομαθῶν βρίσκεται, πάντα, στὸ προσκήνιο.

Τὰ τελευταῖα χρόνια, ἡ παρουσία τῶν Ἠλεκτρονικῶν Ὑπολογιστῶν καὶ τῶν Τραπεζῶν πληροφορικῆς ἱατρικῶν δεδομένων ἐπηρεάζει, ποικιλότροπα, τὸ ἱατρικὸ ἀπόρρητο καί... ἀπειλεῖ τὴν κατάργησή του. Ἡ σύγχρονη τεχνολογία, στὴν προκειμένη περίπτωση, «συνιστᾶ μὴ πρωτόγνωρη ἀπειλὴ κατὰ τοῦ προσώπου», παρ' ὅλον ὅτι ὑπάρχουν οἱ δεσμευτικὲς διατάξεις τῶν Ἀρχῶν Εὐρωπαϊκῆς Ἰατρικῆς Δεοντολογίας. Στὴν Πατρίδα μας, γράφτηκε στὸν τύπο, ὅτι «κατετέθη στὴ Βουλὴ πρὸς ψήφιση τὸ σχετικὸ νομοσχέδιο γιὰ τὴν προστασία τοῦ πολίτη ἀπὸ τὶς καταχρήσεις στὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληροφοριῶν μεταξὺ τῶν τραπεζῶν αὐτῶν».

Ὅλη αὐτὴ τὴν ἐννοιολογία τοῦ περιε-

χομένου του ιατρικού άπορρήτου και της εφαρμογής του έρμηνεύει, συστηματικά, ή «όμιλία προς ιατρούς» του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Δημητριάδος, κ. Χριστοδούλου: «Τò ιατρικό άπόρρητο, ή έκταση της εφαρμογής του και τὰ νέα ήλεκτρονικά δεδομένα πού τò άπειλοῦν» (Βόλος, 18-10-96).

Στήν όμιλία αυτή, ό Σεβασμιώτατος καταλήγει με τὰ έξής: «*Ο άνθρωπος τελικά είναι τò κινδυνεύομενο αγαθό στην εποχή μας. Και τò ιατρικό άπόρρητο αυτόν σέβεται και αυτόν προστατεύει. Γι' αυτό και οι εξαιρέσεις του θά πρέπει νά είναι περιορι-*

στικές και νά αναφέρονται μία προς μία. Όμως ή ήλεκτρονική εποχή μας άπειλεί τόν άνθρωπο. Άπόλυτη προστασία του από τὰ μέσα της δέν υπάρχει. Ο ίδιος ό άνθρωπος είναι θύμα τών επιτευγμάτων του. Τὰ μέτρα πού θά ληφθοῦν θά περιορίσουν τò κακό. Δέν θά τò εξαλείψουν όμως. Έως ότου οι άνθρωποι άποφασίσουν νά ξαναγίνουν Άνθρωποι.

Αυτή τή θέση του Σεβασμιωτάτου συμφερρίζονται, άπολύτως, οι «Ακτίνες».

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΤΑ 75 ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ
ΓΕΩΠΟΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Άγαπητές «Ακτίνες»,

Η έκδοση ενός αναμνηστικού τεύχους από τò Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Άθηνών, με τήν ευκαιρία του έορτασμού τών 75 χρόνων από τής ίδρύσεώς του, μās έντυπωσίασε και με τò περιεχόμενό του μās δίνει μία πλήρη εικόνα τών σημαντικώτερων έκδηλώσεων πού έγιναν τόν περασμένο χρόνο. Στήν άρχή μās ενημερώνει πάνω στα γεγονότα τής ίδρύσεως τής Άνωτέρας και μετά Άνωτάτης Γεωπονικής Σχολής Άθηνών τò 1920, εποχή πού ή γεωργία στην Έλλάδα άρχισε νά μπαίνει πλέον σε πλαίσια αναδιοργάνωσης και ή συστηματική καλλιέργεια τών έδαφών άπαιτούσε έπιστημονικές γεωπονικές γνώσεις. Τò δύσκολο έργο τής προπαρασκευής και κατάρτισης πτυχιούχων γεωπόνων ανέλαβε ή νέα ίδρυθείσα τότε Άν. Γεωπονική Σχολή. Τò έπιτέλεσε με άξιοθαύμαστο ζήλο με τò άξιολογότατο έπιστημονικό δυναμικό πού διέθετε από Καθηγητάς και λοιπό βοηθητικό προσωπικό.

Τò έργο αυτό συνεχίζεται και σήμερα πού με τή μορφή πλέον και τήν όργάνωση ως Γεωπονικού Πανεπιστημίου, άποτελεί για τή χώρα μας ένα πολύ άξιόλογο Άνώτατο Έκπαιδευτικό Ίδρυμα.

Στò πανηγυρικό αυτό τεύχος, εκτός τών άλλων, διαβάζει κανείς όλα τὰ σχετικά με τήν επίσημη τελετή του έορτασμού τών 75 χρόνων του Ίδρύματος, πού έτίμησε με τήν παρουσία του ό Πρόεδρος τής Δημοκρατίας κ. Κ. Στεφανόπουλος, καθώς και τὰ τής τελετής άναγορεύσεως του Άρχιεπισκόπου Τιράνων και πάσης Άλβανίας, ως έπιτίμου Διδάκτορος του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Άθηνών. Έντύπωση προκαλεί και ή όμιλία του Άρχιεπισκόπου κ. Άναστασίου με θέμα «Άνθρωπος και φύση στις μεγάλες θρησκείες». Τέλος θά πρέπει νά ξάγουμε και νά επαινέσουμε τις πρωτοβουλίες αυτές τών πρυτανικών άρχών και ιδιαίτερα του Πρυτάνεως Καθηγητή κ. Μ. Λουκά, στον όποιον οφείλεται και ή έκδοση του αναμνηστικού αυτού τεύχους.

Με άγάπη
ΧΡ. ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

ΟΙ «ΑΚΤΙΝΕΣ» ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΟΥ HARVARD

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντά,

Στὰ τέσσερα χρόνια τῶν μεταπτυχιακῶν μου σπουδῶν στοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard, ἔζησα πολλές ἐντυπώσεις στοῦ χώρου αὐτοῦ (ἄφθονη γνώση, ὑψηλή τεχνολογία, ὀργάνωση ἐκπαιδεύσεως, σύστημα ἐργασίας, προγράμματα ἐρεῦνης, ἀφάνταστες βιβλιοθήκες). Τέσσερα χρόνια μὲ πολὺτιμες ἐμπειρίες, εὐχάριστα συναισθήματα, ἀλλὰ καὶ σκληρὴ δουλειὰ καὶ μελέτη. Σχεδὸν καθημερινὸ τὸ ξενύχτι γιὰ διάβασμα.

Μέσα σὲ ὅλα αὐτά, δύο ἐκπλήξεις μὲ εἶχαν συγκινήσει ἰδιαίτερα, ἴσως γιὰ τὶς ἔζησα στὶς πρῶτες ἡμέρες τῆς νέας Πανεπιστημιακῆς μου ζωῆς. Ἡ μιὰ ὁμορφὴ ἐκπλήξη θὰ εὐχαριστήσῃ καὶ τοὺς φίλους τῶν «Ἀκτίνων», ἀλλὰ καὶ ἡ δεύτερη ἔχει ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς ἐπιστήμονες, ἀρμοδίους γιὰ τὴν Πανεπιστημιακὴ ἐκπαίδευση.

Εἶχα ἐπισκεφτεῖ τὴν κεντρικὴ βιβλιοθήκη τοῦ Harvard, τὴν «καρδιά τοῦ Πανεπιστημίου», ὅπως τὴν εἶχε ὀνομάσει ὁ C. H. Elliot, πρόεδρος τοῦ Harvard στὰ 1874. Προκειμένου νὰ κατατοπισθῶ στὰ διάφορα μέρη τῆς βιβλιοθήκης, βρέθηκα καὶ στοῦ τμήμα τῶν Περιοδικῶν, ὅπου εἶδα νὰ λάμ-

πουν... οἱ «Ἀκτίνες». Καταλαβαίνετε τὴν περηφάνεια ποὺ ἔνοιωσα, βλέποντας τὸ περιοδικὸ τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» στὴν πιὸ μεγάλη βιβλιοθήκη τοῦ κόσμου. Αὐθόρμητα ἀπαθανάτησα μὲ τὸ φωτογραφικὸ φακό, τὸ ράφι μὲ τὰ τεύχη, νὰ ἴω ἓνα ὠραῖο ἐνθύμιο.

Ἡ δεύτερη ἐκπλήξη ἦταν τὸ ἐντυπο ποὺ πῆρα ὡς πρωτοεισερχόμενος στοῦ χώρου τοῦ Harvard. Μαζί μὲ ὅλες τὶς ἀπαραίτητες πληροφορίες γιὰ τὶς σπουδὲς ὑπῆρχε καὶ ἐνημέρωση γιὰ τὸ ποῦ καὶ πῶς μπορεῖ ὁ ἐνδιαφερόμενος σπουδαστὴς νὰ ἐκπληρώσει τὶς θρησκευτικὲς του ἀνάγκες - τὸ ἐντυπο ἔκανε λόγο μόνο γιὰ τὶς ἀνεγνωρισμένες θρησκείες. Μὲ ἐντυπωσίασε τὸ γεγονός, ὅτι τὸ Πανεπιστήμιον δὲν ἐνδιαφερόταν μόνο γιὰ τὶς ἐπιστημονικὲς γνώσεις τῶν σπουδαστῶν, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς πνευματικὲς του ἀνάγκες. Καί, ἀσφαλῶς, δὲν θὰ εἶναι τυχαία ἡ συνύπαρξη, στὸν περίβολο τοῦ Πανεπιστημίου, τῆς περιφημῆς βιβλιοθήκης («οἶκος τῆς γνώσεως») καὶ τοῦ ὠραίου ναοῦ («οἶκος τοῦ Θεοῦ»). Κάτι συμβολίζει αὐτὴ ἡ συνύπαρξη στοὺς σπουδαστές.

Μὲ τιμὴ καὶ σεβασμὸ
ΘΩΜΑΣ Μ. ΜΗΛΙΓΚΟΣ

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθῆναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Γιατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθῆναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθῆναι. Τιμὴ τεύχους δρχ. 200. Ἐτησίᾳ συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 2000, ἐξωτερικοῦ 20 \$ U.S.A. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελίαι ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθῆναι, Νοέμβριος 1996

ΠΑΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΠΑΡΑΜΥΘΙ Ν' ΑΡΧΙΝΗΣΗ

τιμᾶται δρχ. 500

•

ΚΟΚΚΙΝΗ ΚΛΩΣΤΗ ΔΕΜΕΝΗ

δρχ. 600

•

ΕΤΣΙ ΛΕΕΙ ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

δρχ. 500

•

ΤΟ ΩΔΕΙΟ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

δρχ. 500

•

ΤΑ ΔΩΔΕΚΑ ΦΕΓΓΑΡΙΑ

δρχ. 550

•

ΘΥΣΙΑ ΚΑΙ ΔΟΞΑ

δρχ. 650

•

ΟΙ ΜΙΚΡΟΙ ΑΣΥΝΟΡΟΙ ΚΟΣΜΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

δρχ. 450

•

ΓΛΥΚΕΙΑ ΜΟΥ ΑΝΟΙΞΗ

δρχ. 550

Έκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρύτη 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πὸν ὑπάρχουν σήμερα
στὰ γραφεῖα τῶν «Ἀκτίνων»

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β΄	...	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (γιὰ ἀγόρια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω)	1500
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ	100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ	800
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ	800
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ	500
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ	500
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	800

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πὸν ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν στὸ τηλέφωνο τῶν «Ἀκτίνων»: 32 35 023.